

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК В США
(У В А Н)

ШЕВЧЕНКО

РІЧНИК
3

НЬЮ-ЙОРК 1954

ШЕВЧЕНКІВСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ УВАН 1954

ШЕВЧЕНКО

РІЧНИК 3.

diasporiana.org.ua

*Дарунок від
Бібліотеки в Запоріжжі
вг*

THE UKRAINIAN ACADEMY OF ARTS
AND SCIENCES IN THE U.S. INC.
206 West 100 Street
New York, N.Y. 10025

Р е д а к ц і я :

Д. Горьківський, В. Дорошенко, В. Порський, Д. Чижевський

Секретарка П. Холодного

Керівник Видавництва УВАІ: **Юрій Тищенко**

Великий духовий провідник і геніяльний мистець, ТАРАС ШЕВЧЕНКО, посіяв в українському народі думки і почуття, що передаються з покоління в покоління. Міру „святого і праведного закону” поставив він серед людей. В одній чудесній скриньці лежали в нього свята ненависть до зла і насильства і ніжна любов до скривджених долею.

Зростають і відходять покоління українського народу. Народною традицією стало щорічне відзначення Шевченкових днів. Саме показником „живучости” Шевченка є значення цих днів і в свідомості українського народу, і в свідомості його ворогів.

Сорок років тому, напередодні першої світової війни, в день, коли пробила сота річниця народження Мистця, на „нашій, не своїй землі” неможна було достойно відзначити цю знаменну дату. Українському народові було відібрано право віддати пошану генію за його життєвий подвиг.

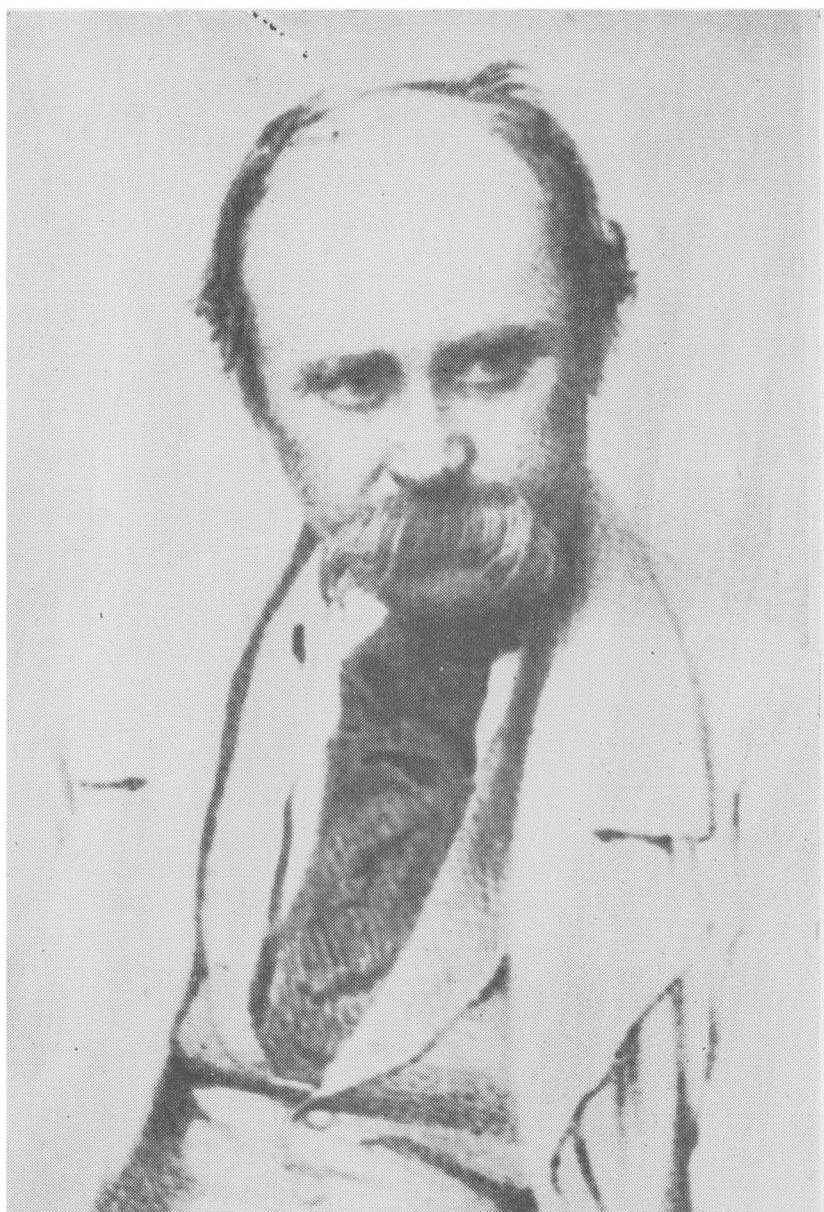
П’ятнадцять років тому, напередодні другої світової війни, знову таки „на нашій не своїй землі” відзначалась сто двадцять п’ята річниця з дня народження Шевченка. Чверть століття промайнуло між цими двома ювілеями. Раніше самодержавство силилося затулити колосальну постать Шевченка від народу, тепер червона диктатура намагалася нав’язати народові спотворений образ його генія.

Проминули й ці останні п’ятнадцять років, настала нова ювілейна дата — 140-річчя з дня народження Шевченка. „На нашій не своїй землі” знову намагаються ще більше спотвореним образом поета затулити його велич, фальсифікуючи ідейну спадщину поета.

Вільна „чужа земля” стала притулком для вільного вивчення цієї спадщини Шевченка.

Українська Вільна Академія Наук у Сполучених Штатах і в цьому році приносить свою скромну вкладку — цей річний збірник. Разом з Шевченком хочемо сказати:

Чи діждемося Вашінгтона
З новим і праведним законом?
А діждемось таки колись!

ШЕВЧЕНКО СТО РОКІВ ТОМУ

Перегортаємо ще одну сторінку Шевченкового невідомого життя.

1854 рік. Шевченко зустрів його в родині Іраклія Ускова, коменданта Новопетровського форту. У коменданта святкували Байрам — Новий Рік. О 4-й годині по півночі Шевченко сів писати листа своєму приятелю Броніславу Залеському.

Після певної моральної депресії, з-під якої Шевченко почав потроху виходити ще минулого року, 1854 рік можемо вважати переломовим у житті поета.

Це був уже сьомий рік його заслання взагалі і четвертий — перебування в Новопетровському форті. Відчуття, що кінець заслання вже не за горами, та більш сприятлива для Шевченка атмосфера, створена комендантом Усковим, можливість хоч в деякій мірі задовольнити потребу творчості — все це сприяло тому, що й листи Шевченка в цьому році стають не такими безпросвітними, як раніш. Навіть кількісно збереглося більше листів датованих цим роком, ніж за попередні роки перебування у форті. Тематика їх стає значно ширшою, відбиваючи глибокі й напружені внутрішні процеси, що характеризують цей переломовий рік.

Шевченка вже не так гнітить ця широка тюрма-пустеля, бо в думках і згадках стоять краєвиди і постаті з України. В листі до приятеля Андрія Козачковського, що жив у Переяславі, він згадує архиерейський гай у селі Андрушах на Переяславщині і сині Трахтемирівські гори по той бік Дніпра. „Мені здається, пише поет, що й раю кращого на тім світі не буде, як ті Андруші”. Він радіє, що кілька верб, посаджених торік на новопетровському городі, починають зеленіти, хоч навколо, перед очима таж сама мертва пустеля.

Той самий уклад солдатського життя, що і в минулі роки, важка для мистця військова служба, муштра і караули, але вже є чим дихати. Творчі задуми обступають поета. Він збирається перекласти „Слово о полку Ігоря” українською мовою. В різні кінці до різних приятелів пише він про це і просить надіслати йому якебудь видання цього твору, або списати його, щоб уможливити задуману працю. Шевченко давно намірявся зробити цей переклад. Він зорієнтований у виданнях і перекладах. Знає переклади на російську мову А. Шишкова та М. Максимовича. А ближчим поштовхом у бажанні реалізувати нарешті свій задум, очевидно, був новий переклад „Слова” Миколи Гер-

беля теж на російську мову, про що Шевченко прочитав як раз у цьому році в газетах. Цей свій задум Шевченко розцінює як великої ваги справу. „Вонми гласу моленія мойого, друже мій єдиний”, пише він, між іншим, А. Козачковському на Великдень 1854 р.: „пришли мені текст, „Слова о полку Ігоря”, а то на твоїй душі буде гріх, як не буде воно, те „Слово”, переведено на наш задушевний, прекрасний язик”. Прислати яєсь з цих видань він просить і О. Бодянського „ради святої нашої поезії”. Задум цей так і лишився не здійсненим; значно пізніше, вже на волі Шевченко зробив переспів лише одного „Плачу Ярославни”.

Проте інші творчі задуми цих років реалізуються один за одним. В 1853 році він написав „Княгиню”. Десь біля цього часу, або пізніше, пише „Наймичку” і „Варнака”. Все це були перші спроби прозових творів чужою мовою з цілком зрозумілим наміром надрукувати їх, бодай під псевдонімом, в російських журналах „Современнике” або „Отечественных Записках”. В кінці 1854 року він починає писати свою знамениту повість „Музика”, яка має авторську дату закінчення 15 січня 1855 року. Ця напружена творчість двох років, що реалізувалася в 4-ох повістях розміром біля 12 друкованих аркушів допомгла Шевченкові заповнити високим змістом „погану неволю”, „поганий солдатський побут”, створити собі той уявний світ свого минулого і свого рідного краю, що все з більшою силою проривався в його підневільну сучасність з кожним роком, що наближав Шевченка до волі.

Перші повісті — це прозові варіації на раніш написані поеми: „Наймичка” (1845), „Княжна” (1847), „Варнак” (1848). Українська тематика цих повістей дає можливість Шевченкові широко використовувати особисті враження і згадки з минулого, вставляти з пам’яті описи місцевостей, де в свій час він бував з метою археологічних досліджень, або мистецьких зарисовок.

Для Шевченкових повістей цих років характерна висота морального рівня його героїв — простих людей і, як антитеза цьому, моральне зіпсуття вищих верств. Образ покритки, як і ранише, хвилює його. По-різному він розробляє його в усіх трьох повістях. Він створив два прекрасних жіночих образи наймички-матері Лукії, сильної духом жінки, що вміла перебороти себе ради сина і образ панни Магдалени („Варнак”) — утишительки і заступниці за скривджених людей. Може постать княжни Варвари Репніної, стояла перед духовими очима поета, коли він творив образ панни Магдалени. Саме згадкою про княжну Варвару він починав рік в листі до Б. Залеського, обіцяючи йому „боготворити” за будьяку звістку про неї.

Один раз теж на самому початку року блиснула надія на можливість для Шевченка творити фарбами. Шевченко ще два роки тому шукав засобу проломити заборону малювати. Йому здавалося, що цим засобом могло бути малювання образів

для церкви. За порадою прихильного до нього коменданта Ускова він написав в січні 1854 року офіційне прохання дозволити йому зробити запрестольний образ. 7-го січня 1854 р. Усков подав про це рапорт корпусному командирові ген. Обручеву, але в квітні прийшла відмовна відповідь. Шевченко, звичайно, був дуже пригнічений цим. Але в міжчасі він зробив портрети коменданта Ускова і Агати Ускової з донею на руках.

В листах Шевченка за цей рік відчуваємо, якими широкими літературними інтересами живе він. Найближчі його листовні співрозмовники в мистецьких і літературних справах це — Броніслав Залеський і Йосип Бодянський. Він просить книжок всіх, в кожному листі. Крім „Слова о полку Ігореві”, просить прислати йому український літопис Величка. У Я. Кухаренка просить його „Чорноморський побит”. Згадує як добре йому знану драму Е. Желіговського „Йордан”, згадує твори польського поета української школи Богдана Залеського, книжку поезій Амвросія Метлинського-Могили. В листі до Броніслава Залеського Шевченко пише: „Я тут, з ласки Нікольського¹⁾ постійно читаю новини російської літератури”. Він зазначає, що прочитав таку повну книжку як Кулішеву біографію Гоголя (1854). Книжка зацікавила його вміщеними там листами і документами, хоч біографічну частину він вважає за неповну.

Прочитавши в газеті про освячення пам'ятника на могилі Гоголя, Шевченко пише до Москви Бодянському 1 травня 1854 р.: „Як матимеш гулящий час, то піди в Симонов Манастир і за мене помолися Богу на могилі Гоголя за його праведну душу”. Цим він ніби хоче брати участь в подіях того справжнього далекого життя, що відгороджено від нього величезним простором. Це відосереднє тяжіння думок Шевченка показує зміну в світосприйманні поета. Він живе не інтересами буденного життя форту, а інтересами того культурного життя, від якого був відірваний сім років тому.

¹⁾ Лікар у Новопетровському форті.

ПЕТРО ОДАРЧЕНКО

ПОЕТИЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
(В СВІТЛІ НОВИХ ДОСЛІДІВ 1941-1946 РР.)*

I.

Вивчення літературно-мистецької сторони творчості Шевченка довгий час було занедбано. Тому то ми й досі не маємо ґрунтовних праць, що висвітлювали б поетику Шевченка, його поетичну майстерність. Тільки в 20 рр. нашого століття з'явилися перші наукові праці про ритміку (Степана Смаль-Стоцького 1925, Філярета Колесси 1939), про порівняння (Домнікії Дудар 1924), про риму в „Кобзарі” (Дм. Загула 1924), про ямби (Б. Якубського 1924), про композицію (Б. Навроцького 1926), про романтизм (С. Родзевича, П. Филиповича) і т. ін.

Большевицький розгром українського наукового, літературного і культурного життя на Україні в кінці 20-х рр., страшний терор 30-х рр. на цілих десять років спинили наукову працю і на чиві шевченкознавства.

Ювілей Шевченка 1939 року відкрив деякі можливості для шевченкознавчих дослідів. В морі агітаційно-політичної літератури про Шевченка були й нечисленні „білі круки” — окремі розвідки про творчість Шевченка і зокрема про поетичну мову Шевченка та про поетичні засоби його творчості.

В 1941 році Марієтта Шагінян опублікувала свою докторську дисертацію „Тарас Шевченко”, використавши для неї розвідку П. І. Зайцева, що мала повитися, як перший том відомого варшавського видання Шевченка.

В умовах другої світової війни, коли большевики втратили Україну і коли Уфа стала осередком для українських науковців, вивезених большевиками на схід, шевченкознавчі праці не тільки не припиняються, а навпаки для цих праць настають виключно сприятливі умови в зв'язку з послабленням цензурного гніту і в зв'язку з загальною зміною політичного курсу. Коли Україну окупували німці, тоді большевики враз заговорили про національні й державні права українського народу, тоді навіть душитель української культури Н. Хрущов раптом став виступати в ролі оборонця української мови. „Чи буде

*) Додовідь на Шевченківській Конференції 1953 року.

український народ говорити рідною мовою, чи наші покоління будуть знімечуватись?" — питався Хрущов.

Тоді могилу Шевченка стали називати „національними святощами” України, а український народ називали „великим українським народом”. Тоді ні слова не говорили про „братську допомогу” та про „благодіючі” впливи російського народу на Україну. Тоді й президентові Української Академії Наук дозволено було на Шевченківському святі в Уфі (десять років тому) сказати такі слова: „Важко було б назвати серед поетів і письменників всього світу людину, яка зробила б для усвідомлення його народом своєї національної єдності більш, ніж це зробив Шевченко для українського народу”. Шевченківські дні, за словами акад. Богомольця, — це дні „в які весь український народ з особливою яскравістю відчуває свою єдність свою державність...” Тоді й Рильський міг говорити про „національний дух українського народу, втілений у геніяльній творчості Шевченка”. Тоді в пропагандивних брошурах про Україну писали такі речі: „На Україні живе народ-трудівник, народ-художник, народ-творець. На всьому, що він створив, позначки генія”.

І от у першій половині 40-х рр. з'являються наукові праці про Шевченка, які своїм змістом і спрямованням різко контрастують з духом попередньої і теперішньої совєтської дійсності.

Характеристична особливість Шевченкової творчості — це синтетичне поєднання скарбів і багатств української народної поезії з досвідом світової культури. Не заперечуючи цієї синтези в творчості Шевченка, Марієтта Шагінян у першому розділі своєї праці про Шевченка під назвою „Поетика Кобзаря” проте за основну найхарактеристичнішу ознаку творчості Шевченка вважає його „народність”. Але цей термін „народність” вона розуміє не так, як його розуміли попередні дослідники, що ототожнювали поняття „народности” з поняттям простонародности, що ставили знак рівності між поезією Шевченка і народною піснею. Констатуючи, що різні люди в різні часи в слово „народність” вкладали цілком різний зміст, М. Шагінян відкидає Костомарівське і Кулішівське розуміння „народности”. „Для них, — каже М. Шагінян, — його (Шевченкова) поезія була ніби безликий вираз всього того, чим був український народ „самобутній”, ніби дитяче дихання цієї самобутности, яку вони хочуть затримати як вона є, і на яку вони дивляться з деякою господарською опікою, як на своє історичне, пасивне добро”. (ст. 11.) М. Шагінян вважає, що ступінь народности мистця визначає не тільки історичний досвід народу і його минуле, і не тільки сучасні потреби і стремління, а, головню, майбутнє свого народу. „Жити прагненнями свого народу, і відбивати їх у мистецтві — це означає якоюсь мірою пробивати йому шлях у майбутнє, закладати основи культури цього майбутнього, вести за собою свій

народ. Знати його минуле, жити з ним у сучасному і просувати його в майбутнє — ось ніби триєдина формула зв'язку мистця з народом, що його породив". Для розвитку українського народу Шевченко викував гостру зброю в своїх геніальних творах. „Що ж це за зброя? — запитує Шагінян і сама відповідає на це питання: — „Одна з найголовніших для суспільства — рідна мова. Молода, гнучка, самостійна, створена Шевченком мова стала зброєю української культури, її майбутнім". М. Шагінян не заперечує потреби і великої цінності наукових праць, присвячених вивченню фолкльорних елементів у творчості Шевченка, „розвитку коломийкового вірша”, „особливості пісенної ритміки” тощо. „Проте, — каже вона, — відрив поняття народності від тієї історичної задачі створення літературної мови, яку виконав Шевченко, часто приводить авторів цих праць до чисто механічної аналізи, за якою виходить, що Шевченко брав і переносив фолкльорні елементи із уже цілком готового, відстояного мовного багатства народу — у свою, теж відстояну і готову мовну скарбницю... При цьому забували, що мова у Шевченка з народом спільна, що поет не „брав у народу” і не переносив до себе, а заспівав тією самою мовою, якою народ уже співав і сам він розмовляв і думав з дитинства”. У протилежність до цієї тенденції — зводити всю поезію Шевченка до чисто народньої, ставити між нею і усною народньою піснею знак рівності — зростає школа, що стверджує протилежний принцип. „На думку цієї школи, Шевченко великий поет якраз тим, що перемагає фолкльор”. (13 ст.) Шагінян покликається на праці А. Шамрая („До еволюції коломийкового віршу в творчості Шевченка”, 1930), на працю Степана Смаль-Стоцького („Ритміка Шевченкової поезії. Прага. 1925.), Філарета Колесси („Студії над поетичною творчістю Т. Шевченка” Львів-Київ. 1939) тощо. Вона покликається і на проф. Б. Якубського, що з олівцем у руках підрахував кількість віршів 4-стопного ямбу у Шевченка і виявив, що вони становлять 31 відсоток усієї продукції. „І в результаті всіх цих дослідів, — каже М. Шагінян, — у дуже ґрунтовній, узагальнювальній, повній цитаті і блискучій своєю аналізою праці академіка Філарета Колесси „Студії над поетичною творчістю Шевченка”..., стверджується, що взагалі „переважна частина творів Шевченка не виявляє майже ніяких зв'язків з народніми піснями й думами, бо обертається в сфері, недоступній для народньої поезії й піднається над її рівень цілим своїм складом, ідеологічним підкладом доспособленим до того висловом”. На думку М. Шагінян, поетика Шевченка не може бути виведена „ні із фолкльорності як такої, ні із голої майстерності як такої, а є плід безперервного творчого поширення народньої мови, одержаної з молоком матері, як первісний „дар слова”, — поширення її змістом, передачею в ній найтонших відтінків думки і настрою, пристрасних політичних

і філософських узагальнень. З кожною поезією Шевченко удосконалює для народу його зброю культури — мову, робить ніжну, м'яку „родинну” мову селянина, пристосовану до простого селянського життя, відточеною і гострою, розв'язує в межах цієї мови драматичні й соціальні колізії, розгортає історичні полотна, філософствує, картає, мріє, плаче, мне її, як глину в руках, доводить її тонкість, життєздатність, придатність для боротьби... Забувати про творчість мови, обговорюючи „форму” у Шевченка, ніяк не можна: форма виростає у нього із потреби сказати те, що треба сказати, що повинно і можна сказати рідною мовою, хоч би обсяг її і противився цьому спочатку”. (15 ст.)

Характеризуючи ритміку поезій Шевченка, М. Шагінян стверджує, що Шевченко різко відрізняється від інших поетів тим, що він не любить витриманої строфіки і що він вживає в тому самому вірші різні розміри. Генезу цього явища М. Шагінян бачить у діалектиці народної пісні з її двома елементами: заспівом і хором. Але Шевченко часто міняє звичне співвідношення ритмів і цим порушує народню традицію. Таємниці власної ритмічної майстерности Шевченко виявляє найкраще в „Перебенді”. Шевченко свідомо, не за фолклорними трафаретами, користується народнім чергуванням ритмів. Це чергування позначається і на першому творі Шевченка „Причинна” і на останньому творі, написаному за кілька днів до смерті. Цей останній його вірш починається тужливим, повільним „заспівом” і переходить на бадьорий, хореїчний, швидкий темп:

Чи не покинуть нам, небого,
Моя сусідонько убога,
Вірші нікчемні віршувать
Та заходиться риштувать
Вози в далекую дорогу?
На той світ, друже мій...

Ой, не йдімо, не ходімо,
Рано, друже, рано,
Походимо, посидимо —
На сей світ поглянем!

Як зразок особливої поетичної майстерности Шагінян відзначає прекрасну поезію Шевченка „Садок вишневий коло хати”. Цей вірш написаний в тюремному казематі. „Сам поет ніколи не міг його читати без сліз. Слухачі і вдруге, і втретє не могли його слухати без сліз... В простому оповіданні — навіть не в пісні — мова мовиться про речі всім відомі; поет нічого від себе не додає до хрущів, що гудуть над вишнями, до плугатарів, що ідуть з плугами, до дівчат, що „співають ідучи”, до матерів, що ждуть вечерять, до вечірньої зірочки, до солов'я... Що ж так надзвичайно діє, впливає, „хапає за ду-

шу” в цьому вірші? Стіни каземату розсунулися, щоб упусти-ти шматочок утраченого світу. Може, ніколи більше не побачить його поет. Може, й не було його такого. Але зараз він його бачить в усій його красі і чарівливості, як ніколи раніше не бачив. Загостреність відчущання, біль втрати, розуміння, — передати б його, але — краса сама бере на себе цю функцію, „мати хоче научати, так соловейко не дає”; і соловейко, урочисте тьохкання його в темних кущах, стає господарем становища, мистецтво каже своє повне слово в тиші — ось що, разом із величезним пережитим щастям творчості, сказав у своєму вірші Шевченко...” (8-9 ст.) До речі, цю поезію Шевченка особливо відзначив і 1876 році французький критик Еміль Дюран у великій статті про Шевченка, опублікованій в журналі “Revue de deux Mondes”. Він переклав його французькою мовою і дав цьому віршу захоплену оцінку.

Дуже високо оцінює М. Шагінян і вірш Шевченка „Понад ставом увечорі” (в „Сові”). „Не знаєш, чому дивуватися, — каже М. Шагінян, — чи великій простоті змісту, чи найбільшому мистецтву слова, чи мережевим тонкощам його, а чи тому цілому, що створилося із сполучення простоти і тонкості, себто безмірно поглибленому образу?” Ставлячи цей вірш поруч вірша „Садок вишневий коло хати” М. Шагінян вважає що в цих поезіях „Шевченко великий саме тим, що він зумів створити мистецьке узагальнення за допомогою найпростіших слів і образів, без усяких абстрактних понять, без купи метафор або складних символів, зумів створити узагальнення самим ходом віршів, розказаною в них дією. Може узагальнена глибина і захоплює слухача в цих віршах:

Понад ставом увечорі
Хитається очерет.
Дожидає сина мати
До досвіта вечерять.
Понад ставом увечорі
Шепочеться осока.
Дожидає в темнім гаї
Дівчинонька козака.
Понад ставом вітер віє,
Лози нагинає;
Плаче мати одна в хаті,
А дівчина в гаї.
Поплакала чорнобрива,
Та й стала співати;
Поплакала стара мати,
Та й стала ридати.
Кляла все на світі...
Ох, тяжкі ви, безталанні,
У матері діти.

Тільки одна дія в природі — вітер. Під похилі від вітру віти і осоку — два горя: материне в хаті, нареченої — в гаї. Обидві чекають, одна з вечерею, друга з ласкою, того, кому не судилося повернутися, сина і нареченого-солдата, і обидві знають, що він не повернеться. Плаче мати, плаче наречена. Але далі паралель зникає. Наречена поплакала і — заспівала. А в матері плач перейшов у ридання, в прокльони, в тяжку формулу горя, за якою особисте переростає в загальне. І так мало слів, і такі вони незабутньо сильні.

Справжнє мистецтво і повнокровне життя мови починається саме там і тоді, де твір мистця dorостає до узагальнювальної сили. Без здібности узагальнювати нема справжнього поета і письменника. І безсмертя Шевченка-поета в тому, що він викував для народу мову, здатну до глибоких, історично правдивих, найтонших узагальнень за допомогою найпростіших засобів і нескладних здавалося б, виразів. Тарас Шевченко був не тільки ліриком, а й оповідачем у поезії, він майже ніколи не давав пісні, як вияву лише почуття без зорового образу, а зоровий образ майже ніколи не залишав нерезкритим, непорушним. (23 ст.)

Ще один приклад поетичної майстерности Шевченка подає М. Шагінян: „Ще замолоду в поемі „Перебендя” він сміливо викидає із вірша найпотрібніший іменник (без якого вірші повинні б здаватися беззмістовними) і викидає так, що ніхто, рішуче ніхто, читаючи, не помічає синтаксичної неможливости цієї фрази:

Орлом сизокрилим літає, ширяє,
Аж небо блакитне широкими б'є...

Читач не відчуває, що пропущені „крила”, тому що „крила” дані в цих двох рядках п'ять разів, але вони не названі ні разу. Вони дані в епітеті орла (сизокрилий), і в власному їх епітеті (широкі), і в трьох дієсловах (літає, ширяє, б'є). Потрібна справді геніяльна майстерність, щоб такий пропуск був вдалий в поезії. Все це є результат великого, свідомого мистецтва, „особиста печатка” Шевченка. Така ж сама „особиста печатка” стоїть і на його ямбах, глибоко оригінальних і самобутніх. (ст. 25)

М. Шагінян високо оцінює майстерність уживання Шевченком віршових розмірів і особливо зупиняється на Шевченковому ямбі.

Цитуючи окремі уривки з поеми „Кавказ”, вона приходить до таких висновків: „Тут власний шевченківський, пристрасний драматизм, не властивий пушкінському клясичному ямбові. Шевченко ніби ступив на століття вперед.

„І мірри дим, і перед образом твоїм неутомленні поклони” — це найвища поезія, обдумана музичність, піднесена співзвучністю складів „лен”, „лон”...” (27 ст.)

Вся книжка Марієтти Шагінян перейнята великою любов'ю до Шевченка, щирим почуттям надзвичайної прихильності і одночасно відзначається науковою об'єктивністю і правдивістю.

II.

Про поетичну майстерність слова написав кілька популярних і наукових статей Максим Рильський. Науковий характер має праця М. Рильського „Поетика Шевченка”. Вона надрукована в II томі „Наукових Записок” Української Академії Наук у 1946 році, коли ще не було такої жорстокої ждановської цензури, як в пізніші роки.

Визначивши поетику Шевченка як суму стилевих ознак, що складають індивідуальність поета, Рильський починає з заперечення поширеного твердження про Шевченка як виключно народнього поета. „В цілком слушну формулу „Шевченко — народній поет”, — каже М. Рильський, вкладають невірний зміст. Говорячи про народність, розуміють її як так названу колись просто народність, примітивізм, бачать у великому нашому поеті якогось талановитого співця-самоука, присутнього будь-якому читачеві, без усяких застережень”.... „А що Шевченківська поезія під таке вузьке визначення не підходить, досить вказати хоч би на такий уривок з поеми „Неофіти”:

І в термах оргія. Горять
Чертоги пурпуром і златом,...

Серед поезій останнього періоду Рильський відзначає поезію „Бувають війни і військові чвари”: „Перед нами складний символ, чи, коли хочете, алегорія. — і зовсім нелегка справа до кінця цю алегорію розшифрувати”.... „У Шевченка є поезії не тільки дуже складні семантично, а й прямо таки загадкові, причім ця загадковість пливе не з естетичної доктрини (як напр. у Малярме), а з багатства емоційних переживань, образових уявлень і ідейних побудов, закованих у скрупу словесну оболонку” (22 ст.) Проте Рильський не заперечує і могутнього впливу народньої поезії на творчість Шевченка: „Ясна річ, — каже він, — що своїм світоглядом, усією системою художніх образів і засобів Шевченко дуже близький до народньої творчості, що сторінки його творів рясно пересипані фольклорними елементами, що так званий народній стиль органічно був і стилем Шевченка, що такі поезії як „Ой, не п'ються ливамеди”, „Ой, я свого чоловіка в дорогу послала” або цілий разок таких перлин як „Ой, маю, маю я оченята”, „Ой, стрічечка до стрічечки”, „Утоптала стежечку” — це речі, під котрими підписався б перший-ліпший безіменний піснетворець із народу, коли б умів писати. Але протягом свого життя Шевченко дедалі більше зачіпав своїх, індивідуальних струн, і, від-

Тільки одна дія в природі — вітер. Під похилі від вітру віти і осоку — два горя: материне в хаті, нареченої — в гаї. Обидві чекають, одна з вечерю, друга з ласкою, того, кому не судилося повернутися, сина і нареченого-солдата, і обидві знають, що він не повернеться. Плаче мати, плаче наречена. Але далі паралель зникає. Наречена поплакала і — заспівала. А в матері плач перейшов у ридання, в прокльони, в тяжку формулу горя, за якою особисте переростає в загальне. І так мало слів, і такі вони незабутньо сильні.

Справжнє мистецтво і повнокровне життя мови починається саме там і тоді, де твір мистця dorостає до узагальнювальної сили. Без здібності узагальнювати нема справжнього поета і письменника. І безсмертя Шевченка-поета в тому, що він викував для народу мову, здатну до глибоких, історично правдивих, найтонших узагальнень за допомогою найпростіших засобів і нескладних здавалося б, виразів. Тарас Шевченко був не тільки ліриком, а й оповідачем у поезії, він майже ніколи не давав пісні, як вияву лише почуття без зорового образу, а зоровий образ майже ніколи не залишав нерозкритим, не порушним. (23 ст.)

Ще один приклад поетичної майстерності Шевченка подає М. Шагінян: „Ще замолоду в поезії „Перебендя” він сміливо викидає із вірша найпотрібніший іменник (без якого вірші повинні б здаватися беззмiстовними) і викидає так, що ніхто, рiшуче ніхто, читаючи, не помічає синтаксичної неможливості цієї фрази:

Орлом сизокрилим літає, ширяє,
Аж небо блакитне широкими б'є...

Читач не відчуває, що пропущені „крила”, тому що „крила” дані в цих двох рядках п'ять разів, але вони не названі ні разу. Вони дані в епітеті орла (сизокрилий), і в власному їх епітеті (широкі), і в трьох дієсловах (літає, ширяє, б'є). Потрібна справді геніяльна майстерність, щоб такий пропуск був вдалий в поезії. Все це є результат великого, свідомого мистецтва, „особиста печатка” Шевченка. Така ж сама „особиста печатка” стоїть і на його ямбах, глибоко оригінальних і самобутніх. (ст. 25)

М. Шагінян високо оцінює майстерність уживання Шевченком віршових розмірів і особливо зупиняється на Шевченковому ямбі.

Цитуючи окремі уривки з поеми „Кавказ”, вона приходить до таких висновків: „Тут власний шевченківський, пристрасний драматизм, не властивий пушкінському клясичному ямбові. Шевченко ніби ступив на століття вперед.

„І міри дим, і перед образом твоїм неутомленні поклони” — це найвища поезія, обдуманна музичність, піднесена співзвучністю складів „лен”, „лон”...” (27 ст.)

Вся книжка Марієтти Шагінян перейнята великою любов'ю до Шевченка, щирим почуттям надзвичайної прихильності і одночасно відзначається науковою об'єктивністю і правдивістю.

II.

Про поетичну майстерність слова написав кілька популярних і наукових статей Максим Рильський. Науковий характер має праця М. Рильського „Поетика Шевченка”. Вона надрукована в II томі „Наукових Записок” Української Академії Наук у 1946 році, коли ще не було такої жорстокої ждановської цензури, як в пізніші роки.

Визначивши поетику Шевченка як суму стилевих ознак, що складають індивідуальність поета, Рильський починає з заперечення поширеного твердження про Шевченка як виключно народнього поета. „В цілком слушну формулу „Шевченко — народній поет”, — каже М. Рильський, вкладають невірний зміст. Говорячи про народність, розуміють її як так названу колись просто народність, примітивізм, бачать у великому нашому поеті якогось талановитого співця-самоука, присутнього будь-якому читачеві, без усяких застережень”..... „А що Шевченківська поезія під таке вузьке визначення не підходить, досить вказати хоч би на такий уривок з поеми „Неофіти”:

І в термах оргія. Горять
Чертоги пурпуром і златом,...

Серед поезій останнього періоду Рильський відзначає поезію „Бувають війни і військові чвари”: „Перед нами складний символ, чи, коли хочете, алегорія, — і зовсім нелегка справа до кінця цю алегорію розшифрувати”.... „У Шевченка є поезії не тільки дуже складні семантично, а й прямо таки загадкові, причім ця загадковість пливе не з естетичної доктрини (як напри. у Малаярме), а з багатства емоційних переживань, образкових уявлень і ідейних побудов, закованих у скупі словесні оболони” (22 ст.) Проте Рильський не заперечує і могутнього впливу народньої поезії на творчість Шевченка: „Ясна річ, — каже він, — що своїм світоглядом, усією системою художніх образів і засобів Шевченко дуже близький до народньої творчості, що сторінки його творів рясно пересипані фолклорними елементами, що так званий народній стиль органічно був і стилем Шевченка, що такі поезії як „Ой, не п'ються пивамеди”, „Ой, я свого чоловіка в дорогу послала” або цілий разок таких перлин як „Ой, маю, маю я оченята”, „Ой, стрічечка до стрічечки”, „Утоптала стежечку” — це речі, під котрими підписався б перший-ліпший безіменний піснетворець із народу, коли б умів писати. Але протягом свого життя Шевченко дедалі більше зачінав своїх, індивідуальних струн, і, від-

почиваючи душею на таких шедеврах пісенного ладу, як „Ой, маю, маю я оченята”, чи „Над Дніпровою сагою” створював і такі далекі від фолклорного стилю речі як „Муза”, „Неофіти” тощо. Розгляд еволюції Шевченківського епітету показує, що на перших кроках поетичної діяльності Шевченка майже скрізь вживає поет постійних народніх епітетів: вітре буйний, очі карі, море сине, біле тіло, темний гай, чорні хмари, і т. ін. Значно рідше вживає Шевченко епітетів, запозичених із романтичного арсеналу: блідий місяць, сердитий вітер. „В дальшому художньому розвитку, не цураючись і цих епітетів, не дарма ж таки улюблених народом, бо дуже точних і влучних, епітетів, здобувається частіше на свої, індивідуально-характерні, неповторні: небо невмите, заспані хвилі, очі голубі, аж чорні, чорнобрива доля..., пречиста дума, нікчемне море, мережані та кучеряві вірші”. (24 стор.)

Далі Рильський аналізує віршову техніку Шевченка: „Шевченко досконало володів секретами віршування, найтоншими його засобами, як знамениті алітерації: „гармидер, галас, гам у гаї”, „неначе ляля в льолі білій”. ... „Або рядки з балади „Утоплена”, які передають шелест осоки коло берега:

„Хто се, хто се по сім боці
Чеше косу? Хто се?”

„Шевченко — один із найбільших у світі майстрів звукопису, і не одна його сторінка стоїть під цим поглядом в одному ряду з „Джіннами” Віктора Гюго, „Осінніми скрипками” Верлена і „Мідним Вершником” Пушкіна”, а глибокою і органічною мелодійністю своїх ліричних поезій входить він саме в коло таких поетів-музикантів, як Поль Верлен”. (24-25 стор.) (в 1951 році при перевиданні цієї праці в збірнику статтей М. Рильського було викинуто згадку про Верлена і Гюго в зв'язку з заходофобством і боротьбою проти так званого космополітизму)

З погляду версифікаційної техніки Рильський ділить спадщину Шевченка на дві категорії: 1) поезії силабо-тонічного складу і 2) поезії, писані силабічним розміром з дуже вільним росташуванням наголосів („Вітре буйний, вітре буйний...”). Рильський при цьому полемізує з М. Шагінян: „М. Шагінян, — каже він, — у своїй пристрасній, з любов'ю написаній роботі про Шевченка, роботі, що не позбавлена, на жаль, і деяких хиб, спричинених саме захопленням ентузіяста-неофіта, — намагається дати свою характеристику Шевченкової версифікації. Характеристика не дуже ясна і навіть овіяна подекуди якимось містичним повівом”. (25 стор.) На думку Рильського. Шевченкова силабіка йде не так від давньої книжної силабіки, як від народньої пісні. „Шевченко, — каже Рильський, — чоловік, напоений народніми мелодіями — не дарма ж, будучи геніальним поетом і першорядним художником, був він також і чудовим виконавцем пісні — Шевченко, гадаю я, під час тво-

рення своїх поезій співав в їх собі в думці. ...В світлі цієї гадки легше вирозуміти собі ту свободу в розкладі наголосів, яка дивує нас і чарує в шевченківських 12-11 і 8-6 рядкових віршах і яку так саме побачимо в першій-ліпшій народній пісні („Ой, не шуми, луже, зелений байраче"). Так само як в розвитку своєї творчості Шевченко дедалі більше кїльтивував поряд з традиційним, індивідуальний епітет, так само і в галузі ритміки Шевченко дедалі більше схилявся до силабо-тонічної системи, зокрема до 4-стопового ямба. На думку Рильського, це явище зв'язане з ідейно-тематичним ростом шевченківської поезії, з усе рішучим переходом його на „ноти," так би сказати, світового звучання, які чуємо в „Марії, в „Неофітах", „Музі", „Славі", „Долі" тощо.

У другій частині своєї праці Рильський порушує проблему романтизму і реалізму в творчості Шевченка.

Він критично ставить до загальноприйнятої схеми про еволюцію творчості Шевченка від романтизму до реалізму, зазначаючи, що „ця схема, як усяка схема, являє собою Прокрустове ложе, на яке не так легко вкласти живий поетичний організм" (26 стор.) І як приклади, що стверджують його думку, наводить факти реалістичного малюнку селянського життя в ранній поемі „Катерина", а з другого боку романтичні моменти в пізній творчості Шевченка. „Саме на останній період життя Шевченка припадає найбільше поезій, перейнятих високою патетикою: „Осії глава XIV", „Подражаніє XI псалму", „Ісаїя гл. XXXV", початок „Марії".

III.

Питанням поезики Шевченка акад. Л. Булаховський присвятив спеціальну працю під заголовком: „Мовні засоби інтимізації в поезії". Шевченка (1946).

За об'єкт дослідження він обрав групу фактів на межі мовних і художньо-літературних — явища інтимізації. „Лід ними я розумію, каже він, поперше, художні способи щільніше зблизити поета із зображуванним, подруге, своєрідні збудження читача поділити з автором елементи його творчої роботи, ближче ввійти в коло його почуттів і настроїв. зробившись ніби учасником самого живого процесу художнього вибору" (44). Акад. Л. Булаховський вивчав тільки інтимізуючі займенники та інтимізуючі звертання. Зупинимося докладніше на цих останніх.

До цього часу увагу дослідників привертала до себе переважно епітет, як засіб найвлучнішої характеристики манери майстрів поетичного слова. Але не можна обмежитися самим тільки вивченням епітетів. Є ще й інші моменти не меншої ваги. До них належить вибір поетом звертань. Вибір і художнє оброблення звертань, на думку Булаховського, глибоко

пов'язане в Шевченка з основними нервами його творчості, з основними особливостями його художніх уподобань і майстерності. „Поетична думка Шевченка, — каже Булаховський, — перебуває в колі кількох дуже стійких, невідступно його хвилюючих і привертаючих до себе об'єктів. Їх порівняно небагато, але їх ідейно-лірична сила для нього як людини і для його художньої творчості величезна.

Рідна Українська Земля, рідний народ, ідея вищої правди, несправедлива доля, давня слава України, свої думки як вияв всього найдорожчого — ось, в основному, коло провідних уявлень поета. Ці комплекси уявлень, ідей і почуттів Шевченко здобув від рідного народу. Булаховський зупиняється на конкретних прикладах інтимізуючих звертань у творчості Шевченка. На першому місці він ставить Шевченкові звертання до України. Часто Шевченко, звертаючись до України, характеризує її зворушливими прикладами: вдова, ненько, серце, доле моя.

Далі Булаховський докладно аналізує інтимізуючі звертання до долі, до волі, до дум. Думи — це улюблені дітища творчого духу Шевченка: „Думи мої, думи мої, лихо мені з вами”. Особливу увагу звертає дослідник на один характерний приклад інтимізуючого звертання до думи, звертання, в якому несподівані прикладки „вносять у це поняття якесь сімейне тепло і ласку”, в якому є своєрідний епітет побожної урочистості:

„Прилітай же з України,
Єдиний мій друже, Моя дума пречистая,
Вірная дружино!
Та розкажи, моя зоре,
Про тую Марину”...

Далі йде аналіза інтимізуючих звертань-емоціональних абстракцій: звертань до душі, до слави. Часто Шевченко звертається до Бога. На думку Булаховського, Шевченко уявляє собі Бога як всемогутнього носія найповнішої моральної правди, правди не абстрактної, а живої, людської, притаманної серцю поета, що боліє стражданнями людей... Проаналізувавши звертання: море, Чигринне, Слово-сльози, серце, Булаховський зупиняється на пестливих поняттях, що стосуються до кола любовної лірики. Ці звертання здебільшого фолкльорні:

Ярино, серце моє,
Рожевий мій квіте.

Моя пташко, мій маковий цвіте.

Найсвітліше і найбільш піднесене сприймання кохання висловлене в таких звертаннях:

„Свято моє, Єдинеє свято”
(„Г. З.”)

А ось приклади звертання до друзів:

„Мій друже єдиний”, „Друже мій убогий”, „Друже-брате”.

З народніх джерел походять пестливі звертання — тропи з образами птахів:

„Мій голубе”, „Лебедику” і т. ін.

Особливе місце займають звертання до героїв епічних творів. Шевченко, на думку Булаховського, — „один із найліричніших епіків світової поезії, майже позбавлений здатності до суто епічного зображення, об'єктивного в точному значенні слова, і в цьому є його своєрідна сила, величезна сила почуття, яким просякнуте зображуване, і надзвичайна щирість з якою почуття висловлюється і завдяки цьому передається читачеві. Шевченко ніколи не відриває себе як поета від предметів своєї творчої фантазії. (43)” Тому цілком слушно зазначає дослідник, що шевченківські звертання до героїв не здаються йому ні умовними, ні реторичними. „У Шевченка гостро відмежовані його почуттям фігури позитивні, страдники або герої, і негативні — злочинці і тирані...” (44). Для тих, кого Шевченко любить, він знаходить щирі і змістовні пестливі слова любови; для тих кого ненавидить, — такі ж насичені слова гніву і огиди”. (44). Тепле, сердечне слово „брат” еживає Шевченко як прикладку при звертанні й до своєї улюбленої, високо вшановуваної ним історичної фігури — Дорошенка:

„А ти, старий Дорошенку,
Запорізький брате”

Цілком протилежні звертання застосовує Шевченко до ворогів; до злочинців: „скверний гаде”, або в звертанні до прославлюваного ще недавно сталінською деспотією царя Петра I та Катерини II: „Кати! Кати! Людоїди!”

Цілком Шевченків, власний всією характерною тональністю і голос „білої пташки”:

„Людоїде, змію... Лютий кате”.

Або в звертанні до цариці: „Тебе, о суко!”

Шевченко часто звертається й до свого читача.

Звертання до предметів належать у Шевченка до фольклорного фонду: „Ой, хустино, хустиночко”, „Калино моя”. Своєрідна словесно-звукова мережа притягає до себе увагу в такому звертанні:

„Ой, тумане, тумане,
Мій латаний талане!”

„Думку читача, — каже Булаховський, — не турбує тут ні очевидна тавтологія, ...ні примхливе зближення понять: увесь ряд слів, які тут туляться одне до одного, переважно підказувані саме звуковою подібністю, — це строката картина прек-

расного килима, прошитого шовковою ниткою провідного слова-звертання". (51)

Переважна більшість звертань — це, звичайно, іменники. Вони характеризуються ще більшою інтимністю. Такі звертання-прикметники — це епітети до іменників, легко зрозумілі з контексту:

„Коли ж милий на тім боці: —
Буйнесенький, знаєш.

„Питаються у буйного, де наші панують.

„І ти, білолиций,...”

Поза звертаннями в граматичному значенні слова поетику Шевченка характеризують звернення взагалі — численні форми наказового способу, як вияв тієї самої його потреби прямо дивитись в очі своїм персонажам, відчуті в них живих людей, або привертати свого читача, робити його інтимним учасником оповідання і почуттів, які хвилюють автора:

... а дивіться —
вкупочці гуляють по садочку („Сліпий”)

„Ці звернення, — каже Булаховський, — це „вияв справжнього зв'язку майстра-поета з його читачем” (52).

Всі ці три праці з питань поетики Шевченка безперечно становлять цінний вклад у вивчення проблем поетичної майстерності Шевченка. Поява їх можлива була тільки в умовах 1941-1946 рр. За останні сім років нечуваного терору на Україні і посиленої русифікації не з'явилося ні одної праці про поетичну майстерність Шевченка.

Література: 1. Шагінян, Мариетта. Тарас Шевченко. Москва. 1941. 272 ст. Друге видання 1946 р. 360 ст. 2. Рильський, Максим. Поетика Шевченка. („Наукові Записки Академії Наук УССР. Київ. 1946. т. II, ст. 21-29). 3. Булаховський, Л. А. Мовні засоби інтимізації в поезії Тараса Шевченка. „Наукові Записки Академії Наук УССР. Київ, 1946, т. II, ст. 30-53.

ПУБЛІКАЦІЇ ТА ЗАМІТКИ

Т. ШЕВЧЕНКО І В. ТІММ

Єдиною згадкою про знайомство Шевченка з Василем Тиммом, відомим ілюстратором, літографом і видавцем „Русского Художественного Листка” — являються рядки в автобіографічній повісті Шевченка „Художник” (1856 р.). Це — те місце, де Шевченко описує вінчання свого учителя в Академії Мистецтв Карла Брюллова з сестрою Тимма Емілією: „Карло Павлович жениться; після свят — весілля. Наречена його — донька ризьського почесного горожанина Тимма. Я не бачив її, але, кажуть, надиво гарна. Її брата я зустрічаю іноді в клясі; він учень Зауервейда, дуже вродливий хлопець”¹⁾.

Василь (Вільгельм) Тимм (1820-1895), син ризького бургомистра, кінчив Академію Мистецтв в 1839 році по клясу професора-баталіста А. Зауервейда. Ставши свояком К. Брюллову, Тимм мав нагоду частіше зустрічатися з Шевченком. З другого боку, студіюючи в Академії, Шевченко набув зв'язки з Зауервейдом і в 1843 році дав відомий акварельний портрет цього професора. Брюллов і Зауервейд наблизили Шевченка і Тимма один до одного. Хоч Тимм був на шість років молодший за Шевченка, але він на шість років раніше кінчив Академію Мистецтв. Зв'язки обох мистців тяглися й далі. В 1841 році Шевченко і Тимм зійшлися на ілюстрації двох книг: „Наши, списанные съ натуры русскими”, виданої Я. А. Исаковым, та „Сто русскихъ литераторовъ”, видання відомого книгаря А. Смірдіна. Шевченко вмістив у першому виданні ілюстрацію до начерку Квітки-Основ'яненка „Знахарь”, а Тимм виконав літографські роботи. В останньому виданні Шевченко дав у другому томі ілюстрацію до повісті М. Надеждіна „Сила волі” а Тимм до двох оповідань в тому ж томі інших авторів (Загоскіна і Каменського)²⁾.

Після повороту з заслання в 1858 році Шевченко застав Тимма за виданням журналу „Русский Художественный Листок”, який складався з текстової частини in 4° та додатку до кожного числа одної літографованої таблиці in F°, з одною, або кількома ілюстраціями, часто в формі монтажу. Прекрас-

1) Повне видання творів Тараса Шевченка, т. VII. Варшава-Львів 1934, ст. 68.

2) Інші ілюстратори видання — К. Брюллов, А. Брюллов, Ф. Толстой, А. Саношніков — мистці, з якими Шевченко був так чи інакше пов'язаний.

ний рисівник Тімм вмістив у тих таблицях дуже багато своїх власних рисунків з натури, між іншим київські види. Там появилася також багато й чужих ілюстрацій, проте всі літографські роботи виконував сам Тімм і друкував їх останні два роки у власній літографії.

За 12 років, протягом яких видавався „Русский Художественный Листок” (1851-1862), Тімм дав у ньому багато українських матеріалів. В 60-х роках, наприклад, на кількох таблицях дані були літографії з картин К. Трутовського, між іншим дві — ілюстрації до „Народніх Оповідань” Марка Вовчка („Чумаки”, „Сестра”)³⁾. В числі 20 „Русского Художественного Листка” за 1860 р. появилася з тим же підписом „Р” стаття про М. Костомарова, М. Погодина та про відомий науковий диспут між обома вченими про начало Руси, що стався в березні того року в Петербурзі. Портрет Костомарова Тімм літографував з цікавої і рідкої, досі не опублікованої фотографії Гоха і Каріка.

Можна згадати ще, що українська тематика представлена була в „Листку” літографіями з картин І. Соколова, М. Зічі, М. Мікешина. Є тут і репродукції з малюнків Шевченкового приятеля В. Штернберга.

Але те, що найбільше цікавить нас, — це згадка про Шевченка. Першу згадку знаходимо в числі 36 за 1860 рік від 20 грудня. Сам видавець, за підписом „В. Т.” дає огляд тогорічної виставки в Академії Мистецтв. Уступ, що торкається Шевченка подаємо в перекладі: „Відомий український поет Т. Г. Шевченко виставив п’ять дуже вдалих спроб гравюри а *Gravure forte* і свій власний портрет, написаний олійними фарбами⁴⁾. Ми чули, що мистець призначив цей портрет для розграшу в льотерії, дохід від якої приділив на видання народньої української абетки. Від душі бажаємо, щоб ця чутка була правдивою, щоб заміри Т. Г. Шевченка мали повний успіх⁵⁾”. Друга стаття про Шевченка появилася вже після смерті поета. За тим же підписом „Р” в ч. 9 за 1861 рік від 20 березня вміщено було довшу статтю, цілком компілятивну, в якій переказувалося автобіографічний лист Шевченка до редактора журналу „Народное Чтение”, замітка в „Северной Пчеле” про останній день Шевченкового життя та інше. В попередньому числі 8 „Листка” від 10 березня подано було портрет Шевчен-

³⁾ Замітка про К. А. Трутовського в текстовій частині, підписана літерою Р, була вміщена в 1861 р. в числі 2, від 10 січня.

⁴⁾ Можливо це автопортрет 1859 р., що був репродукований у київському виданні: Т. Г. Шевченко. Автопортрети. „Мистецтво” 1939, табл. XII. Згадка В. Тімма, це — єдина вказівка на можливе джерело коштів, з яких оплачено було видання Шевченкового „Букваря”.

⁵⁾ В. Т. (имм). Художественная Летопись. „Русский Художественный Листок”, 1860 р., № 36, ст. 151-154; наведена тут цитата — на стор. 152. В оригіналі замість „український” в обох випадках стоїть: „малоросійській”.

ка, який репродукуємо на початку цього річника⁶). Джерело, з якого портрет Шевченка переведено на камінь, не вказане, але нема ніякого сумніву, що це був рисунок самого Тімма, бо прекрасною технікою виконання цей рисунок не відрізняється від інших портретів, які в великій кількості (всього до 400 портретів) літографувалися в альбомній частині „Листка” і при яких зазначено, що виконавцем їх був В. Тімм.

За ближче джерело для рисунка Тімма міг правити автопортрет Шевченка 1860 року⁷). За це говорить повторення деяких деталей: спинка крісла, зачіска, костюм, поза. Те, що крім техніки виконання відрізняє обидва портрети — це перевернутість зображення, так зване зеркальне зображення, яке виходить тоді, коли рисунок переводиться в прямому, а не перевернутому положенні на камінь або дошку і дає відтиск, навпаки, — в перевернутому положенні. В „Листку” можна бачити такий випадок, де зеркальне відображення портрета легко помітити на монограмі Тімма (В. Т.), що теж вийшла вивернутою⁸). Очевидно, первісний рисунок Шевченкового портрета, роботи Тімма, був так само переведений на камінь прямо і тому дав відтиск у перевернутому положенні і до первісного рисунку Тімма і до можливого зразка його, Шевченкового автопортрета 1860 року.

Нам не вдалося відшукати більших даних про можливі особисті стосунки обох мистців. У всякому разі зв'язки їх були довготривалими, хоч і з багаторічною перервою. У 1838-39 році першому році перебування Шевченка в Академії Мистецтв обидва, і Шевченко і Тімм, були студентами. У 1860-61 році — останньому році в житті Шевченка, обидва вони були академіками тієї ж Академії Мистецтв з близького фаху: Тімм — академіком рисунка з 1855 року, Шевченко — академіком граюри з 1860 року.

В. П.

⁶) З фото-колекції В. Павловського. В „Листку” портрет Шевченка знаходиться поруч з портретом І. Нікітіна, над ними портрети А. Кольцова і Ф. Слепушкіна. Зліва від цих 4 портретів дано великий портрет М. Ломосова.

⁷) Автопортрет цей репродуковано у згаданому вище виданні Автопортретів Шевченка; табл. XIII.

⁸) Портрет В. Севаст'янова, „Русский Художественный Листок”, 1859, № 8.

УЧАСТЬ ПОЛЯКІВ У ПОХОРОНІ ШЕВЧЕНКА

Загально знана численна участь поляків у першому похороні Шевченка 28 лютого 1861 року за старим стилем на Смоленському кладовищу в Петербурзі. Російська преса, подаючи скупі згадки про це, зазначала, що над труною поета була виголошена й польська промова, а активний учасник похорону Теоктист Хартахай свідчив, що „ляхи теж усі були” й що „студенти ляхи усі були”.¹⁾ Над труною в церкві Академії Мистецтв виголосили промови українською мовою П. Куліш і В. Білозерський, російською — М. Костомаров і польською — студент-історик В. Хорошевський. Крім того, вже на кладовищу промовляли О. Чужбинський, П. Таволга, Т. Хартахай і Н. Курочкін.²⁾

Л. Пантелеев, що в ті часи дуже близько знав головну особу з-поміж поляків — учасників похорону, промовця Владислава Хорошевського — теж стверджував, що „польська корпорація у повному складі відпроварила Шевченка на кладовище”. Промову Хорошевського Л. Пантелеев характеризує як „дуже мудре і тепле слово”.³⁾

В половині минулого століття в Петербурзі існувала велика і добре zorganizована польська колонія, що її у великій мірі становили численні студенти місцевих високих шкіл. Як свідчить Пантелеев, на переломі 50-х і 60-х років 19 століття, студентська польська громада начислювала 400-500 осіб, була добре дисциплінована й мала гарну нелегальну книгозбірню. Польська петербурзька колонія дала кілька знаних у польському визвольному русі імен й мала кількох особистих приятелів Шевченка — як Антоній Сова (Желіговскі) та Зигмунт Сераковскі.

На час смерті Шевченка, в Варшаві вже кипіло, там відбувалися події, що заповідали близьке повстання проти Росії. Настрої Польщі відбивалися в Петербурзі, де польська колонія була в постійному контакті з Варшавою й де діяв окремий Польський революційний комітет. Чільні польські діячі стояли в близьких зв'язках з місцевими революційними колами й постать активного бунтаря проти самодержавства та недавнього засланця, Шевченка, повинна була особливо бути

¹⁾ В листі до В Гнілосірова. „Україна”, К. 1925, кн. 1-2, ст. 145-146.

²⁾ Основа 1861 р., березень, ст. 6-12.

³⁾ Л. Пантелеев. Из воспоминаний прошлого. СПб. 1905, ст. 73.

близькою польським революціонерам. Отож усі міркування говорять про те, що участь поляків у похороні повинна була бути маніфестаційною. Так її й оцінюють в літературі про Шевченка, зокрема так освітлена польська участь в похороні в єдиній статті на цю тему С. Ів. Шкроба („Польське слова над труною Т. Г. Шевченка”),⁴⁾, що використав малознані друковані й невідомі архівні матеріали.

Ця польська промова викликала, як у слухачів так і в дослідників як найприхильнішу оцінку.

Текст її був опублікований в польській мові з російським перекладом в березневому числі „Основи” за 1861 рік, себто у тяжкодоступному тепер виданні, тому своєчасно подати її тут в українському перекладі. Ось вона:

„Нехай і польське слово, коротке, але сердечне, пролунає над твоєю труною, чесний український пророче. Ти кохав своєю рідну країну, свій блакитний Дніпро, свій сіромашиний народ, ти був цього народу гідним співцем, на його сльозу ти завжди сльозою відгукувався — слава тобі. Ти ніби й не любив поляків, але цю нехоть до них викликали в тобі їхні давні помилки, а через них на народ твій, що його ти гаряче покохав, зійшли великі терпіння; тож тієї нехоті причина лежить в тому,

„Що ти багатьох кохав, і що кохав багато”.

Тож нехай над твоєю труною замовкнуть усі закиди, нехай тільки лунає сердечне слово: слава тобі. За помилки батьків сини не відповідають; тож не торкаємося тут давніх суперечок давно відійшовшого минулого; краще промовмо над цими останками братне „любімося”.

Якщо б тільки твоя смерть, чесний Тарасе, й урочистий сумний чин твого похорону стали початком нового життя. Якщо б над твоєю труною хоч трохи зненависті припинилося, і щоб цей малий початок народжував у майбутньому все більше взаємного розуміння, братерства і забуття давніх кривд. — так, як мале зернятко, вкинене у землю, зроджує багате жнивю. Це був би найгарніший вінок на твою честь та найпишніший пам’ятник тобі, Тарасе”.⁵⁾

⁴⁾ Науковий Збірник Ленінградського Товариства дослідників української історії, письменства та мови в. II, К. 1929, ст. 23-40. На жаль автор не використав ні спогадів Л. Пантелеева, ні „Автобіографії Н. И. Костомарова” (под ред. В. Котельникова „Задруга” М. 1922).

⁵⁾ В „Автобіографії Н. И. Костомарова” (М. 1922) промову Хорошевського переказано так: „Ти не любив нас і ти мав право; як би було інакше, ти б не був достойний тої любови, що заслужив, і тої слави, що чекає на тебе, як на одного з найбільших поетів слов’янського світу”. Костомаров подає деякі цікаві подробиці, що не одмічені в статті С. Шкроба: Труну Шевченка з Академії Мистецтв на Смоленське кладовище несли на руках

Промови в церкві та на кладовищу, як вже одмічено, виголошені були українською, російською і польською мовами. Така тримовна демонстрація, — перша в столиці Російської Імперії, — була дуже знаменним проявом діяння відосередніх сил і так її оцінили поліційні чинники. Це проявилось зокрема в допитах польських революціонерів у голосному віленському процесі, що його вів голова Віленської слідчої комісії Н. В. Гогель. Під час допитів заарештованих польських революціонерів згадувано й про похорон Т. Шевченка. Похоронну демонстрацію окреслено під час слідства, як „перший... прояв політичної діяльності (очевидно, польських революціонерів) в Петербурзі”.

Гадку про демонстративну участь поляків у похороні Шевченка поділяє також і С. Шкроб, що твердить: „поляки прийшли ховати Тараса організовано, за гаслом, що подав хтось із головних провідирів польської справи в Петербурзі... Хто особисто подав це гасло, — однаково. Будь то Сераковський, Жвирждовський,⁶⁾ Огризко, Юндзил, Опоцький, — або хто інший... Важливо те, що виступ Хорошевського був організованим жестом польської громади в Петербурзі. Важливо, що отой виступ свідчив про те, як ставилася свідома частина польського громадянства, до якої належали петербурзькі революціонери поляки, — до несподіваної дочасної втрати українців...”⁷⁾

Шевченко був полякам знаний з друкованої поеми „Гайдамаки”, цього одного було досить, щоб патріотичне польське громадянство поставилося тепер здержливо. Чи не втому лежить пояснення змісту промови Хорошевського, який ніби перед кимось виправдував погляди покійного, а тим самим ніби й виправдував свій виступ. Якщо пригадаємо єдину в офіційному „Кур'єрі Віленському” пресову згадку в польській мові про смерть Шевченка, супроводжену застереженням редакції, що „з багатьма гаслами, голошеними Шевченком, не можемо погодитися, вражає нас його пристрасна, шалена завзятість...”, то слова Хорошевського: „нехай над твоєю труною замовкнуть усі закиди” набирає прямого звернення до закидів і суперечок, що їх викликала серед поляків особа Шевченка.

Про автора промови В. Хорошевського маємо деякі свідчення, і всі вони збігаються на ствердженні його наукових здібностей, пильності й великої активності в студентському й громадянському житті. Серед польського громадянства визначався він широкими поглядами, що довело його до ствердження історичних помилок Польщі щодо її „кресів”. Це піз-

студенти (ст. 277); зазначаючи склад присутніх на похороні, Костомаров одмітив: „більшість складала великоросіяне, що поставились до нього так, як поставилися б до Пушкіна або Кольцова” (ст. 278).

⁶⁾ Правильно: Звездовський (Zwierzdowski).

⁷⁾ С. Шкроб, цитована стаття, ст. 26.

ніше довело до конфліктів, заламання і особистої трагедії цієї людини.

Відомий польський історик, Генрик Мосціцкі, у статті про Хорошевського в польському „Біографічному словникові”,⁸⁾ подає такі відомості про нього:

Народився Хорошевський в міщанській родині в Курську у 1838 році і до тринадцятого року життя майже не розмовляв по-польському. Вчився у духовній семінарії в Менську й потім в Римо-Католицькій Духовній Академії у Петербурзі. Після трьох років студій знеохочується до богослов'я й переходить на історично-філологічний відділ університету. Зближається з російським студентством і визначається активністю в студентському житті. Події 1861 року зробили на ньому сильне враження і він, серед інших делегатів польського петербурзького студентства, їде до Варшави. Там познайомився з Юргеном, якого помірковану політичну програму цілком поділяв. Повернувшись до Петербургу продовжує свою посередницьку діяльність й проектує заснувати товариство, яке б поширювало й здійснювало його ідеї. 1861-го року отримує ступінь кандидата історичних наук і готує себе до науково-педагогічної кар'єри. У 1863 році, захоплений революцією в Польщі, думає йти в повстанці. Ці ж події перешкодили йому, як полякові, працювати в ділянці російської історії, тож йому доручено продовжувати працю за кордоном (у Чехії) над слов'янським мовознавством. У 1864 році викладає російську й латинську мови в 4-ій петербурзькій гімназії. Не бажаючи викладати російську літературу у варшавській *Szkole Głównej*, він провадить там (з 1866 р.) лекторат чеської мови. Визначається лояльністю до російської влади, за що отримує низку нагород, й в 1867 році стає шкільним інспектором в Радомі. Пізніше, разом з дружиною чешкою, приймає православ'я. Це поглибило його розрив з польським середовищем й ще більше наблизило до росіян. Стає директором гімназії в Кельцах і потім у Варшаві (5-та гімназія), опрацьовує „Русській букварь для польских дѣтей”. Проте, коли суворість Хорошевського спричинила самогубство одного з учнів, він мусів виїхати з Варшави. Працює в Новочеркаському, потім у Харкові, — всюди своїм бюрократизмом викликає проти себе обурення учнів, батьків і навіть неприхильність влади. Був звільнений з служби, потім знову прийнятий, і на скромній посаді директора вчительської семінарії у Волчанську дослужився емеритури. Помер 1900 року у Флоренції, при чому його біограф додає, що помер він „покритий заслуженою погордою однаково земляків, як і росіян”.

⁸⁾ Polski Słownik Biograficzny. Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności. Tom III. Kraków, 1935, ст. 429-430.

У цій біографії теж згадується про його промову над труною Шевченка, де він „виправдував неприхильність Шевченка до поляків”. Дійсно, зміст промови Хорошевського відповідає його критичному наставленню до історії Польщі. Перед тим він перейшов з богословської академії до університету, що могло бути виявом не так охолодження до релігійних проблем, як до чисто польської школи, якою фактично була академія. Пантелеєв, у якого не було з Хорошевським таємниць, свідчить, що Хорошевський висловлював „сумнів щодо прав майбутньої Польщі на Литву й південно-західний край (себто на Україну)”⁹⁾. Тож саме Хорошевський міг висловити промову над тілом Шевченка й то такого змісту, який не відповідав поглядам польських патріотів.

Пантелеєв згадує, що Хорошевський „дуже близько зійшовся з Костомаровим, його можна було стрінати в редакції „Основи”. Якщо пригадати, що гурт Основ'ян був душею похорону Шевченка та зважити, що Костомарів викладав російську історію в університеті й приблизив до себе здібного студента-історика, який до того ж задумував цілком присвятитись праці над історією, то напрашується висновок, що взяти участь в похороні й привести з собою своїх приятелів намовили Хорошевського не поляки-патріоти, а гурток Основ'ян, яким особливо залежало на участі різних слов'янських народів на похороні одного з чільних виразників ідей кирило-методіївського братства.¹⁰⁾

Захоплення Хорошевського ідеями слов'янської федерації” могло витворитися не під впливом Герцена, як припускає Пантелеєв, а під впливом значно ближчого гуртка Основ'ян. Розподіл промов, їх зміст та особи промовців напевно були заделегідь обмірковані організаторами похорону. Саме перед смертю Шевченка Костомаров, а можливо й інші Основ'яне були на панахиді по п'ятих жертвах протиросійських виступів у Варшаві¹¹⁾. Панахида, дійсно демонстративно, —

⁹⁾ Л. Пантелеєв, ст. 67.

¹⁰⁾ В надгробному слові П. Куліша знаходимо такі слова: „немає для тебе чужини на всій Слов'янщині, і не чужі люди тебе ховають, бо всяка добра і розумна душа — тобі рідна („Основа” 1861, березень, ст. 6.).

В Білозерський в своїй промові одмітив: „бач, скільки зібралось доброго люду коло тебе. Різних батьків і різних язиків, а всі як брати тобі рідні”... (Там же ст. 7). Костомарів у своєму короткому слові не одмітив цього слов'янського єднання над труною Шевченка.

¹¹⁾ В своїй „Автобіографії”, що писалася біля двадцяти років пізніше описуваних подій, Костомаров пояснює свою участь у панахиді в польському костелі випадковістю. Він пішов туди на запрошення поляка Круневича, переданому через Куліша, послухати *Requiem* Моцарта у виконанні італійських співаків. Такими способами, мовляв, поляки заманювали публіку, щоб пригнати її якомога більше. „Зі здивуванням, каже Костомаров, я почув там не Моцарта, а революційні пісні, що їх співали хором поляки, стоячи навколівки. Не бажаючи бути учасником будьяких демонстрацій і не співчуючи їм взагалі, я поспішив вийти звідти, але не без труда вибрався з костелу”... (ст. 276). Треба прийняти до уваги, що в своїх свідченнях Костома-

відбулася в римо-католицькому соборі, і присутність на ній була виявом солідарности до змагань польського народу, — це ще більше змушувало поляків бути уважними до припускального звернення когось з гурту, Основ'ян взяти участь в похороні Шевченка.

І. Коровицький

ДЕЯКІ ВІДОМОСТІ ПРО МАЛЮНКИ ШЕВЧЕНКОВОГО ПРИЯТЕЛЯ МИХАЙЛА САЖИНА

Приїхавши з літніх вакацій восени 1916 року до Петербургу, я оселився в помешканні моїх свояків по жінці панства Сажиних. Сини Сажиних перебували на фронті і в мешканні було багато вільного місця. Часто вечорами я просижував з господарями допізна, слухаючи з величезним інтересом оповідання з їхнього довгого бурхливого життя. Побралися вони на вислання в Сибіру, опинившись там після довгого сидіння по тюрмах за революційну діяльність. Микола Петрович Сажин був близьким до славетного російського революціонера-анархіста Бакуніна, а жінка його Євгенія Фігнер — учасниця революційної та терористичної акції партії Народної Волі. Отже було багато чого слухати і про їхню молодість і про їхні дозрілі літа. Одного вечора М. П. Сажин запитав мене. „Вам певне цікаво буде довідатись про те, що я ще в своєму дитинстві не раз бачив Тараса Григоровича Шевченка”. Цей запит просто приголомшив мене. Сажинові в часах наших бесід було вже поверх семидесяти років; отже він, вже навіть десяти років будучи, міг пам'ятати події з середини минулого століття. Він називав прізвища Бакуніна, Герцена, Маркса та інших видатних осіб, з якими траплялося йому зустрічатися в житті. Звичайно просто затаївши дух слухав я Сажинові оповідання. Не знав я зовсім, що відомий маляр Михайло Макарович Сажин, з яким Шевченко приятелював в Петербурзі, був рідним дядьком мого свояка. Жив маляр Сажин, як і Тарас Григорович в помешканні Академії Мистецтв на Васильєвському Острові один поруч другого. У святочні дні Шевченко завжди бував у Сажина. Розпаливши в каміні вогонь, приятелі сідали коло каміну і попиваючи чай, а частіше то й горілку з якоюсь закускою, читали по черзі у голос свіже число герценового „Колоколу”. Обо-

ров не завжди був точний і часто свої пізніші погляди вкладав у минулі події.

Згаданий Павло Круневич, лікар і бувший засланець — спільний знайомий Основ'ян — Костомарова, Куліша, Білозерського належав у Петербурзі до гуртка Сераковського. Шевченко познайомився з ним ще на заслання, повертаючись з якого Круневич надлогнав Шевченка в Нижньому Новгороді. В своєму Щоденнику Шевченко згадує про дружні стосунки з ним в Петербурзі.

в'язком малого тоді ще Миколи Петровича, що теж кожного святочного дня приходив на цілий день до дядька у гостину, було бігати по горілку та оселедця, а потім сторожити десь недалеко вхідних дверей і, якби прийшов хтось з сторонніх, умовленим гаслом давати знак приятелям про небезпеку. Інструкція була вироблена докладно, і приятелі заздалегідь могли довідатись, якої саме міри небезпека їм загрожує. Іноді „Колокол” ховався під подушку, іноді так і лишався в руках того, хто його в тій хвилині читав, але міг звичайно потрапити і до вогню. Від свого дядька дістав Микола Петрович у спадщину багат різних рисунків та малюнків. Декілька рисунків, зроблених ним у Києві, дістав я в подарунок від Миколи Петровича і, їдучи перед Різдом через Київ, віддав їх до Київського Музею, чим вельми втішив Миколу Федотовича Біляшевського, а ще більше Данила Михайловича Щербаківського. Були то все різні закутки та панорами Києва, що з них найбільшою була панорама Подолу, рисована, здається з садиби Трехсвятительської церкви.

Левко Чикаленко

Дослідник малярських творів Михайла Сажина з краєвидами Києва О. Сімзен-Сичевський¹⁾, перераховуючи всі відомі того роду акварелі та рисунки Сажина не згадує зовсім тих, що їх подарував Київському Музеєві Л. Чикаленко. О. М. Сімзен згадує лише два оригінали М. Сажина, що знаходилися в Музеї в 30-х роках — це „Закладини ланцюгового мосту в Києві (1848) та „Вид на хорах Софійського Собору (1848). Перший був знайдений Ф. Л. Ернстом у Криму, а другий погубив до музею з бібліотеки Київського Університету. Сам О. М. Сімзен знайшов частину Сажинового альбому з 25 видами Києва в Московському Історичному Музеї, куди вони надійшли з колекції П. І. Щукіна. Альбом колись складався з більшої кількості малюнків. Н. Рамазанов²⁾ описав цей альбом, що мав тоді біля 40 видів Києва, зроблених здебільшого сепією. Можливо, що малюнки Михайла Сажина, які були у його небожа Миколи Сажина були рештками того великого альбому, що бачив Рамазанов.

Коли О. Сімзен зацікавився малюнками Сажина, ні М. Ф. Біляшевського ні його ближчого помічника Д. М. Щербаківського вже не було в живих. Можливо тому, передані Л. Чикаленком малюнки Сажина лишилися О. Сімзенові невідомими. Найбільша малярська праця М. Сажина „Внутрішній вид Києво-Софійського собору”, за яку він одержав звання академіка в 1855 році так само не була розшукана О. Сімзенем, хоч і мусила зберігатися в Музеї Академії Мистецтв у Петербурзі.

Ред.

¹⁾ Олексій Сімзен-Сичевський. Художник старого Києва, Шевченків приятель — М. М. Сажин. „Київські збірники історії й археології, побуту й мистецтва. Збірник перший. Під загальною редакцією Михайла Грушевського. 1930 (На обкл. К. 1931) ст. 365-376.

²⁾ Н. Рамазанов. Матеріали для історії художеств в России кн. I. М. 1863 ст. 259-261.

ПЕРШІ ЗГАДКИ ПРО ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В АМЕРИЦІ

Агапій Гончаренко, „український козак-священик”¹⁾, як він сам себе називав, згадав Т. Шевченка та дав уривки з його творів на сторінках російсько-англійського півмісячника *Alaska Herald*²⁾). Цей часопис почав виходити 1-го березня 1868 року у Сан-Франциско, в Каліфорнії з метою „подавати інформації росіянам на цьому побережжі, а особливо на Алясці, про закони, поведінку і звичаї в американців”.

Вже в першому числі знаходимо коротку англійську замітку: „*Curious Ideas of the Poet Taras Shavchenko*”³⁾). Це був вільний, скорочений і трохи незграбний переклад одного уривку з „Кавказу”. Цю першу згадку на західному континенті про нашого поета наводимо цілком:

„Our country is spacious and great and has many peoples with many languages; all, from the Moldavians to the Finns, are silent. Wherefore? Because a holy priest preached from the scriptures that a swineherd king, who coveted his neighbor's wife and killed the neighbor in order to get her, went to heaven. Another holy priest preached from the words of Bible that one may flay his brother alive, and rob him of his coat and then if he brought the coat to the altar, he would go to heaven. Ah! Christ Jesus, for whom was thou crucified?”

В числі 16 того ж часопису А. Гончаренко вмістив 18 перших рядків з „Послання”, яке в нього починається: „И смеркає и свитає...”, а безпосередньо за тим ще 6 рядків з „Кавказу”:

„За кого жь ти розпинався... Воно жь такъ и сталось...”⁴⁾). При цих двох уривках не було зазначено, що це Шевченкові рядки і вони не стояли ні в якому зв'язку ні з попереднім, ні з наступним російським текстом.

В наступному числі, вже з підписом: Т а р а с Ш е в ч е н к о подано було ще два уривки з „Кавказу”, той самий, якого було переказано в ч. I англійською мовою: „У насъ же свѣта якъ на тѣ... Дочку і рідню всю забирай”, та безпосередньо за

¹⁾ Спомини Агапія Гончаренка, українського козака-священика. Коломия, 1894.

²⁾ *Alaska Herald* — Свобода. Издатель Пресвитер Агапій Гончаренко.

³⁾ *Alaska Herald*. 1868. 1 березня № 1, ст. 3.

⁴⁾ Там же, 1 вересня, № 16, ст. 7.

цим ще один: „Храми, каплицы и иконы... Съ пожара вкраденный покровъ”⁵⁾).

Полемізуючи з газетою „Московские Ведомости” з приводу якоїсь неприхильної згадки про себе, він двічі в двох числах свого часопису підряд цитує „Думи мої, думи мої... А я тут загину”⁶⁾).

Нема сумнівів, що витяги з „Кавказу” і „Послания” Гончаренко зробив за єдиним на той час дуже недоладним лейпцигським виданням 1859 р. „Новые стихотворения Пушкина и Шавченки”⁷⁾). Навіть англійська транскрипція прізвища поета (Shavchenko) взята Гончаренком під впливом цього видання.

Замість *Alaska Herald* Гончаренко в 1873 році почав видавати часопис „Свобода, простая речь, издаваемая Агапіємъ Гончаренко въ Санъ Франциско, Калифорния. Въ Ньюйоркській Метрополітальній Бібліотеці знаходиться листок 5-й „новимъ изданіємъ, Юня 1, 1873”. В цьому числі є замітка, що починається словами: „Небожчикъ Тарас Шевченко тако глаголаеть о Московскіхъ наукахъ”, — і далі наводиться та цитата з „Кавказу”, що її Гончаренко подавав уже в *Alaska Herald*: „У насъ і світа як на тэ... та й прямо въ рай”. Як видно цитати ці Гончаренко наводив з пам’яті, а не з книжки, бо деякі слова, а в кінці й порядок рядків — змінені.

З того самого числа „Свободи” подаємо ще одну цікаву замітку — передрук Гончаренкової кореспонденції до Герценового „Колоколу” — про смерть Шевченка:

Изъ Лондонского „Колокола”, апрель 15, 1861 года. От Агапія (Андрея) Гончаренко. „І без того тяжко-важно нам блукати на далекій чужині, а все-таки була потіха, все-таки була надія. Був в нас дома Кобзарь, він виспівував діла батьків наших, згадував хто ми і що, чий діти, коли самі не хочем знати. А тепер його нема. Смерть скосила його. І на душі ще тягче стало. На кого надія, хто потішить наш люд в неволі. Бо чимало єсть дітей нерозумних, а ще більше перевертнів і недоляшків”.

Эти строки на память Тараса Шевченка, умершего 26 февраля 1861 года, были помещены мною в Колоколе хотя нельзя не заметить, сколько мне пришлось вытерпеть неприятностей в то время из-за этих строк от патриотов польских и московских. Я теперь перепечатаваю эти строки по прозьбе одного моего родака. Он пишет мне: „Задзвонили в Україні

⁵⁾ Там же, 15 вересня, № 17, ст. 6.

⁶⁾ Там же, 1869, 1 лютого, № 26, ст. 6 і 15 лютого, № 27.

⁷⁾ Новые стихотворения Пушкина и Шавченки. Лейпцигъ, Вольфгангъ Гергардъ. 1859, ст. 1 нен. + 43 + 3 нен. Тут надруковано було за неоправними копіями: Кавказ, Холодний Яр, Як умру, то поховайте, Розрита Могила, За думою дума роєм вилітає, І мертвим і живим і ненародженим землякам...

у всі дзвони — час нам зробити поминки по праведному Тарасу”⁸⁾).

Не було б дивним, як би найшлося ще більше матеріялів про зацікавлення Гончаренка в збереженні пам’яті по Шевченкові. Його друкарня була першою, що мала кирилівські черенки, його часопис був першою публікацією російською, українською, а навіть і сербською мовами⁹⁾, таким чином нема сумніву, що його передруки з Шевченка були першими на Американському континенті.

Ярослав Чиж

ШЕВЧЕНКІВСЬКА ПАМ’ЯТКА З ПОРТРЕТОМ ВАШІНГТОНА (Вшанування 200-ліття народження Вашингтона Урядом УНР)

Року 1932 вся Америка та весь тодішній вільний світ відзначали двохсотліття народження Джорджа Вашингтона, першого президента USA.

Близкучі побіди цього вояка вибороли колишнім британським колоніям в Америці волю та дали почин до народин американської нації з ідей Томаса Джеферсона, що втілені як її ідеологічний фундамент в Американську Деклярацію Незалежності року 1776-ого. Немає сумніву, що Т. Шевченко знав про цю Деклярацію; не може бути сумніву, що його мусіла вразити засаднича подібність ідей української революції 1648 р. та ним ідеалізованої нашої Козацької Республіки з американськими гаслами; не може бути сумніву, що він відчув цілковиту схожість засадничої проблеми: вільна Україна — царська Росія, в колишній проблематиці: вільна Америка — королівська Англія; не може бути сумніву, що він теж відчув у цьому зв’язку всю трагедію Переяславської помилки Б. Хмельницького в порівнянні з повною побідою Вашингтона, і тому він звернув увагу і очі України на захід, до Вашингтонівської Америки, до самого Вашингтона як до витязького вождя поневоленого народу в боротьбі за волю, даючи і поневоленій Україні і ясну політичну програму на майбутність в поезії „Юродивий”, написаній в 1857-мім році в Нижнім Новгороді:

... Коли
Ми діждемося Вашингтона
З новим і праведним законом?
А діждемось таки колись.

⁸⁾ Правопис і українського і російського тексту змінено на сучасний.

⁹⁾ У ч. 10-му *Alaska Herald* від 1 червня 1868 р. Гончаренко надрукував сербську пісню: „Вила Славенска, співао Любомир Ненадович у Швайцарской, Януара 13, 1847. Народна пѣсма”.

Це був універсал Т. Шевченка до української нації, в якому американські ідеї, пов'язані з іменем Вашингтона беруться за підставу здобуття волі для української нації. Більше того, він їх проголошував навіть загально людськими, універсальними, бо в ідею волі він завжди включав всі поневолені народи „від Молдаванина до Фіна”, народи Кавказу, навіть нещасних Киргизів... Ось ті американські гасла суверенітету нації й волі людини сполучені з іменем Вашингтона, сталися завдяки Т. Шевченкові найбільш успішною зброєю української визвольної боротьби до і підчас революції р. 1917 у царській імперії і вони, скріплені тезами Вільсона, довели до проголошення незалежності Української Народньої Республіки.

Коли Уряд УНР опинився на чужій землі, ці ідеї стали двигунами оптимізму й активізму всієї української політичної еміграції на Заході. І тому Уряд УНР бажав теж на рівні з американцями відзначити двохсотліття народження того Вашингтона, що через Т. Шевченка так вирішально причинився до формації політичного світогляду української нації.

1932 року я був міністром культури в Уряді УНР і бюро моє містилося в Українськiм Науковiм Інститутi у Варшаві, що був, за умовою з Урядом Річи Посполитої Польської, Бюром планування Ради Міністрів УНР, на чолі якого мав стояти кожночасний віце-прем'єр. Співробітники інституту були урядовцями Міністерства Культури УНР, по зложенню приписаної присяги. Дискусія з моїми урядовцями над цією справою звелася остаточно до питання — чи видати пам'яткову поштову марку з Вашингтоном, чи його дереворит. Була думка використати дереворит нашого артиста Масютина — але брак коштів унеможливив обидва проекти. Тоді вирятував нас наш художник Петро Холодний — молодший, що безплатно згодився нарисувати імітацію мідьорита Вашингтона з пам'ятною цитатою Т. Шевченка із написом „Українська Народня Республіка”. Наш тодішній голова Ради Міністрів незабутній Вячеслав Прокопович негайно надіслав свою згоду. Я замовив клішу та кілька соток відбиток рисунку, що розійшлися по нашій еміграції в Європі.

Це ідейне тло того рисунку П. Холодного, яким Уряд УНР вшанував Вашингтона. А до характеристики того тла ще додам, як Вашингтонівська річниця була тоді пожвавила зацікавлення всієї еміграції Америкою, зокрема поміж академічною молоддю. Як ілюстрацію настроїв того часу хай послужить дискусія в моїм семінарі української філології у Варшавськiм Університетi над інтерпретацією того речення про Вашингтона в поезії „Юродивий”, що протяглася кілька засідань. Доповідач висказував думку, що Т. Шевченко не знав, що автором „нового і праведного закону” був Джеферсон, а не Вашингтон, бо він, якщо би це знав, то спитав би: „Коли діждемось Джеферсона з новим і праведним законом”. Я тоді

УКРАЇНСЬКА НАРОДНЯ РЕСПУБЛІКА
1732 ВАШИНГТОН 1932

М. Шевченко * * * коли
ми діждемося Вашингтона
зновим і праведним законом
а діждемось та чи колись!

виступив проти цієї тези і, опираючись на тексті виставив ось такі головні тези: 1. Шевченко знав, що не Вашингтон, а Джеферсон був автором „нового й праведного закону”, велике зацікавлення Шевченка Американською Деклярацією з певністю включило й питання щодо його автора; 2. Шевченко з р о з м и с л о м висунув Вашингтона на перше місце перед Джеферсоном; це вимагала його побожна пошана до героя-борця за волю, що характеризує весь його світогляд. Для Шевченка Вашингтон це герой-вигязь, це американський Мазепа, що побідив британського Петра, і щойно його перада взагалі дала змогу впровадити в життя „новий і праведний закон” Джеферсона. Тому вся заслуга й слава належить Вашингтонові в американській історії, це Шевченко інтуїтивно збагнув, бо без його перада і найправедніший закон Джеферсона був би звитком мертвого паперу. Чин Вашингтона — це дійсний фундамент „нового й праведного закону” Джеферсона; 3. вкінці і для української нації це висунення Вашингтона на перше місце є важливою ідеологічною напрямною: не від правників і паперових законів сподівався Шевченко волі для України, а від українського Вашингтона.

Хоча скромно, але всетаки Уряд УНР відзначив двохсотліття народження Вашингтона в імені всієї політичної еміграції, не передбачаючи, що за несповна двох десятиків літ постелиться їй та новій всеукраїнській еміграції шлях в його Батьківщину за океан.

Р. Смаль-Стоцький

ПОЛЬСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД ШЕВЧЕНКОВОГО ЩОДЕННИКА*)

Шевченкознавець не може не відмітити краківського видання Шевченкового Щоденника, що появилося в 1952 р. накладом кооперативи „Чительнік”, хоч воно і не в повній мірі задовольняє наші вимоги до видань такого роду.

Переклад зроблено з видання „Academia”, Москва-Ленінград 1935 року**). Це властиво передрук згаданого видання в польській шаті, бо крім Щоденника перекладено й вступні статті С. Шестерікова та А. Старчакова і коментар. Це основний дефект краківського видання, бо нам хотілося б почути оригінальну оцінку когось із польських літературознавців цього видатного твору нашого Кобзаря. На жаль, чомусь видавництво не спромоглося на власну оцінку, а обмежилося статтями російських авторів. Ці статті здавна відомі як задовільні. Що найважливіше — в них нема ніяких перекручень і спотворень, без яких не обійдеться ні одне з теперішніх видань творів Шевченка, або писань про нього. Навпаки, Шестеріков у червні 1930 р. міг ще похвалити видання Шевченкового Щоденника, що вийшло, як він висловлюється, „в монументальному виданні Української Академії Наук” (за редакцією акад. С. Єфремова). Академічне видання „Щоденника” започаткувало, каже він, створення справжньої шевченківської енциклопедії, яке значно влегшить глибоке і всебічне вивчення творчости поета, його життя, його доби”. Цих компліментів сьогодні в Советському Союзі ніхто не зважиться повторити. Старчаков міг зазначити також зневажливий вислів Белінського про Шевченка, з заввагою, що цю „серйозну помилку шаленого Віссаріона”, звичайно, з невідомих причин замовчують”. Тепер, як знаємо, в СРСР не то, що невільно навіть згадувати за злісну шовіністичну вихватку російського критика, а, навпаки, вигадується, що Белінський до Шевченка прихильно ставився і виводив його в люди. Отож, бодай з цього польського видання советський читач може довідатися про знищене большевиками капітальне видання ВУАН та про справжнє ставлення Белінського до „мужицького” поета. Коментат-

*) Taras Szewczenko. Pamiętnik. „Czytelnik” Spółdzielnia Wydawniczo-Oświatowa. (Kraków) 1952, 8°, ст. 274 + (2) + портрет.

***) Так зазначено, якщо це не помилка, на ст. 4-ій. Мені відоме видання, датоване 1931 р.

рі російського видання Щоденника, що їх без змін подав „Чительник”, де в чому доповнюють і направляють коментарі видання ВУАН, але, розуміється, не можуть рівнятися з останніми. Не можна не пожаліти, що польське видавництво не спромоглося на згладження неспівмірностей російського коментування, яке по-мачушиному потрактувало українські гасла, а широко розписалося про російські. Напр., Квітці та Костомарову російські коментатори уділили всього по три рядки, Кухаренкові — 4, М. Максимовичеві й Кулішеві по 5, тільки В. Білозерському — 8, а зате якомусь генералові Крилову — 11, М. Погодіну — 13, В. Далю — 16 і т. д.

Переклад Щоденника на польську мову зладила Гелена Манкевіч-Шанявська зовсім задовільно. Зате не можна цього сказати про переклади Шевченкових поезій, що трапляються в тексті Щоденника („Доля”, „Муза”, „Слово” „Сон” — „На панщині пшеницю жала”) або уривок з поеми-сатири „Сон” у передмові Старчакова та „Садок вишневий” у коментарі. Вони зовсім невдалі, занадто вільні й не віддають ні змісту, ні — особливо — ритму Шевченкових поезій. Дивно, що краківському видавництву й пані Ірені Байковській, що значиться редакторкою видання, zostалися невідомими прекрасні переклади цих речей вміщені в XIV-му томі „Повного видання Шевченкових творів” Укр. Наукового Інституту у Варшаві з року 1936 — Б. Лепкого, Ч. Ястжембця-Козловського та Ю. Лободовського.

Невдалий також і польський переклад української народної пісні „Забіліли сніги”. Досить навести два перші рядки, щоб переконатися в цьому:

„Забіліли сніги, з а б о л і л о тіло, ще й головонька,
Та ще й головонька”,

а в перекладі:

„Bielutkie śniegi, **bielutkie** (sic!) ciało i ta główeńka,
Oj, ta główeńka”...

Далеко кращими вийшли переклади російських поезій, що їх списував Шевченко в своєму щоденнику. Поперекладав їх зовсім добре Владзімеж Борунські, крім поезії Тютчева, дуже гарно перекладеної А. Сандауером.

Але не всі Шевченкові записи чужих поезій подибуємо в цьому польському виданні. Так, під 16 і 17. IX. 1857 р. не бачимо „Собачого пиру” Барб’є (в перекладі Бенедіктова); під 3. IV. 1858 — його ж „Навуходоносора” (в перекладі Курочкіна); під 16. IV. 58 нема вірша Хомякова, присвяченого Росії; під 25. V. 1848 нема українського вірша, приписуваного Кармелюкові. Між записами 25 і 27 серпня 1857 р. бракує нот.

Але на загал видання задовільне й добре зробило видавництво, що хоч так познайомило широку польську читацьку громаду з невідомим їй твором великого українського поета.

Вол. Дорошенко

ТРЕТІЙ ТОМ „КОБЗАРЯ” ЗА РЕДАКЦІЄЮ д-ра ЛЕОНІДА БІЛЕЦЬКОГО

В минулому році появився вже III-ій том „Кобзаря”, що його видає у Вінніпегу Видавнича Спілка „Тризуб” з рамени Інституту Шевченкознавства Української Вільної Академії Наук в Канаді. В минулому році ми вмістили у річнику „Шевченко” замітку редактора цього видання д-ра Білецького Л. про принципи, прийняті ним при редагуванні „Кобзаря”.

Третій том охоплює творчість Шевченка за роки 1847-1850. В цьому томі маємо продовження біографії Шевченка за часи арешту і заслання (ст. 9-88). З супровідних статей дано три: Захальна книжечка (107-111). В казематі (289-294) і Невільнича поезія (329-341). Шевченкові тексти, представлені в цьому томі, дають поезії зі зшитків: „В казематі” (91-103) та чотирьох частин „Захальної книжечки” (115-288). Докладні літературознавчі коментарі редактора подано до обох циклів поезій (294-328, 342-517). В цих коментарях редактор з’ясовує склад даної збірки, обставини написання того чи іншого твору, мотиви, ідеї та композиції творів. В кінці тому (ст. 519-568) подається текстологічний та реальний коментар до кожної поезії.

Третій том прикрашено двома автопортретами Шевченка з тих часів, двома репродукціями автографів та 9-ма репродукціями малярських творів поета. Видання має люксовий характер в твердій, золотом тисненій, матерчатій оправі, з суперобкладинкою артиста-майлара Мирона Левицького.

НОВЕ ПОГРУДДЯ ШЕВЧЕНКА РОБОТИ МИСТЦЯ О. АРХИПЕНКА

На самому початку 1953 року в газетах появилися відомості про новий твір світової слави різбляра О. Архипенка — Погруддя Т. Шевченка — третя спроба відтворити образ геніяльного поета. Тема „Шевченко” займає мистця вже кількадесять років, як він сам каже: з того часу „відколи ідеї Шевченка почали доходити до моєї свідомості”.

Перший бюст в дуже своєрідній трактовці зображав Шевченка в європейському вбранні з рівно підстриженою бородою з простягнутою в далечінь рукою (1936).

Другий, — виконаний через рік, зображує Шевченка в салдатській шинелі з похиленою набік головою, обпертою на праву руку, в позі глибокої задуми.

Третій — портретного типу — Шевченкo по повороті з заслання, якого ми знаємо з прижиттєвих фотографій і автопортретів. Репродукції з цього погруддя дані були в чч. 26 і 62 „Свободи” за 28 січня і 10 березня 1953 року.

З СОВЕТСЬКОЇ ШЕВЧЕНКІЯНИ ЗА 1953 РІК.

У березні 1953 року в Києві відбулася друга Шевченківська Конференція, на якій було заслухано 13 доповідей. Звіт про цю конференцію вміщено в „Віснику Академії Наук УРСР” ч. 5, 1953 р. стор. 68-71. З цього звіту бачимо, що вся ця конференція нічого спільного не має з шевченкознавством. Це чергова московсько-більшевицька імпреза.

Є. П. Кирилюк говорив про „благодетельний вплив російської культури на розвиток української літератури і зокрема на творчість Шевченка”, про „спільність соціально-економічних умов розвитку російського та українського народів, про їх віковичну дружбу”, Кирилюк говорив, що Шевченко виховувався як поет на творчості Кольцова.

О. Р. Мазуркевич виступав із доповіддю на тему: „Творча спадщина Шевченка — могутня зброя в боротьбі проти українського буржуазного націоналізму”.

Ф. Л. Прийма, заперечуючи всім добре відомі факти, приписував Белінському позитивну оцінку творчості Шевченка. Для цього, ні слова не згадавши про відомі в літературі вислови Белінського про Шевченка, доповідач приписав Белінському анонімну статтю, надруковану в „Отечественных Записках” за 1840 рік і на підставі цього доводив, що Белінський позитивно ставився до творчості Шевченка. Свою статтю Прийма закінчив такими словами: „Оцінка Белінським першого видання „Кобзаря” є найкращим запереченням створеної українськими буржуазними націоналістами легенди про нібито негативне і вороже ставлення великого російського критика до Т. Г. Шевченка і до культури українського народу взагалі” (70 ст.). При чому тут „буржуазні націоналісти”, коли в „Отечественных Записках” за 1841 рік з’явилась стаття, підписана Белінським, в цій статті критик писав: „Читателям „Отечественных Записок” известно наше мнение насчет произведений так называемой малороссийской литературы”. А про твори Шевченка Белінський писав, що „подобного рода произведения издаются только для услаждения и назидания самих авторов”. В книжці: „П. В. Анненков и его друзья. Литературные воспоминания и переписка 1835-1885 гг. I. Санктпетербург. Издание

‘А. С. Суворина. 1892’ на сторінці 605 знаходимо в опублікованому тут листі Белінського непристойну лайку на адресу Шевченка і схвалення жорстокого царського присуду.

Решта доповідей мали такий же характер і рівень.

В ч. 8. того ж самого журналу за 1953 рік надруковано статтю О. М. Кравця на тему „Шевченко як етнограф”. Починається стаття такими словами: „Шевченко засудив писанину українських буржуазних націоналістів-фальсифікаторів народного життя і побуту з гнівом писав: „Бессовестны, вредны и подлы такие списатели” (42 стор.) Далі автор подає джерело цієї шевченківської цитати: III том, 128 ст. Відкриваємо цей третій том (Київ, 1949 року) і знаходимо, що гнівний вираз Шевченка стосується двох російських описувателів побуту уральських козаків Небольсина і Железнова, а зовсім не „українських буржуазних націоналістів”.

Більший інтерес представляє праця В. Ф. Анісова „Новий факт з біографії Т. Г. Шевченка” (Вісник Академії Наук УРСР”, ч. I, 1953, стор. 68-72). В цій статті Анісов пише про участь Шевченка в роботі геологічної експедиції на півострові Мангишлак 1851 року. Шевченко в цій експедиції брав участь неофіційно разом з польськими товаришами Бр. Залеським і Л. Турно. Документальний матеріал про це відсутній. Анісов використав спогади М. Савичева та інші джерела, зокрема геологічні звіти. Для Шевченка-мистця участь у геологічній експедиції на півострові Мангишлак мала не менше значення, ніж участь в Аральській експедиції 1848-49 рр. Під час експедиції 1851 р. Шевченко дав низку малярських творів і ряд каратауських пейзажів, „Шевченко і Турно”, „Тріо — Шевченко, Залеський і Турно”. До цього ж року Анісов зараховує: види Новопетровської фортеці, „Туркменське кладовище”, а також сепії: „На етапі”, або „Циган” та „Диоген у бочці”. Анісов з’ясовує одну справу, що досі для коментаторів Шевченка була неясною. Шевченко в листах до Бр. Залеського з 1855 доку згадує Антонова, який „хоч це рідко бувало, інколи на людину скидався”. С. Єфремов в коментарі до цих листів (Повна збірка творів т. III, Київ, 1930, стр. 638), уважав Антонова за начальника експедиції. За недрукованими листами Бр. Залеського П. Зайцев встановив, що прізвище начальника експедиції було Антіпов (Повне видання творів. Варшава-Львів, т. XI, 1935, ст. 343), а Антонов, за припущенням п. Зайцева, був начальником приділеного до експедиції військового відділу. Тепер ці дві особи зливаються в одну. Шевченко, згадуючи про експедицію 1851, помилюво назвав Антіпова Антоновим.

П. О.

**ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК,
ПРИСВЯЧЕНІ ШЕВЧЕНКОВІ**

1. **Віктор Петров.** Провідні етапи розвитку сучасного Шевченкознавства. Авґсбург. 1946. Ст. 37. Циклостиль.
2. **Дмитро Чижевський.** Деякі проблеми дослідження формального боку поезій Шевченка. Авґсбург. 1947. Ст. 17. Цкл.
3. **Ярослав Рудницький.** Наголос в поезії Шевченка. Авґсбург 1947. Ст. 10. Циклостиль.
4. **Василь Лев.** Лексика ранньої Шевченкової поезії. Авґсбург. 1947. Ст. 10. Циклостиль.
5. **Сергій Жук.** Скульптурні портрети Шевченка. Авґсбург. 1947. Ст. 11. Циклостиль.
6. Шевченко та його доба. Вип. I. Авґсбург. 1947. Ст. 135. Цкл.
7. Автограф Шевченка 1857 року. Авґсбург. 1947. Ст. 6. Друк.
8. **Леонід Білецький.** Шевченко в Яготині. Авґсбург. 1949. Ст. 46.
9. **Дмитро Дорошенко.** Розвиток української науки під прапором Шевченка. Вінніпег. 1949. Ст. 26.
10. **Леонід Білецький.** Віруючий Шевченко. Вінніпег. 1949. Ст. 26.
11. Автограф Шевченка 1860 року. Шевченківська Конференція УВАН в США. 1951. Нью-Йорк. 1951. Ст. 15.
12. Шевченко. Річник I. Нью-Йорк. 1952. Шевченківська Конференція УВАН в США. 1952. Ст. 29 + (2).
13. Тарас Шевченко. Кобзар. Друге поправне й доповнене видання. Редакція, статті й пояснення д-ра Леоніда Білецького. Обкладинка артиста-маляра Мирона Левицького. Видано накладом Видавничої Спілки „Тризуб”. Вінніпег. Канада. 1952. Т. I. Ст. 376 +7 таблиць ілюстрацій. Українська Вільна Академія Наук в Канаді. Інститут Шевченкознавства.
14. Тарас Шевченко. Кобзар. Редакція, статті й пояснення д-ра Леоніда Білецького. Обкладинка артиста-маляра Мирона

Левицького. Видано накладом Видавничої Спілки „Тризуб”. Вінніпег, Канада. 1952. Т. II. Ст. 468 + 14 таблиць ілюстрацій. Українська Вільна Академія Наук в Канаді. Інститут Шевченкознавства.

15. Шевченко. Річник 2. Нью-Йорк. 1953. Шевченківська Конференція УВАН в США. 1953. Ст. 48.
16. Тарас Шевченко. Кобзар. Ред., статті й пояснення Л. Білецького. Обкладинка артиста-маляра М. Левицького. Видано накладом Вид. Спілки „Тризуб”. Вінніпег, Канада. 1953. Т. III. Ст. 576 + 12 табл. УВАН в Канаді. Інститут Шевченкознавства.

S U M M A R Y

Commemorating the 140th anniversary of Taras Shevchenko's birth, the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U. S. publishes its traditional "The Shevchenko Annual".

This year, as usual, the publication covers the life and work of Shevchenko a hundred years ago. In 1854 Shevchenko was in exile in Transcaspian steppe. His letters reveal his broad intellectual interests.

The article by P. Odarchenko gives an account of three works on Shevchenko's poetical art published in the USSR (these by M. Shaginyan, M. Rylsky, and L. Bulakhovsky).

I. Korovytsky writes on participation of the Polish colony at Petersburg in Shevchenko's funeral.

Prof. R. Smal-Stocky comments on the reproduction of G. Washington's portrait with Shevchenko's quotation published in commemoration of 200th anniversary of G. Washington's birthday.

There are also articles and notes on new publications of Shevchenko's works and on new works about Shevchenko. The portrait of T. Shevchenko, is here reprinted which was published in a Russian art magazine "Russkii Khudozhestvennyi Listok" in the year of Shevchenko's death (1861).

З М І С Т

Портрет Шевченка, з літографії В. Тімма (1861)	6
1. Передне слово	7
2. Шевченко сто років тому (1854-1954)	8
3. П. Одарченко: Поетична майстерність Т. Шевченка (в світлі нових дослідів. 1941-1946 рр.)	11
4. Публікації та замітки:	
— В. П.: Т. Шевченко і В. Тімм	23
— І. Коровицький: Участь поляків у похороні Шевченка	26
— Л. Чикаленко: Деякі відомості про малюнки Шевченкового приятеля М. Сажина	31
— Ярослав Чиж: Перші згадки про Шевченка в Америці	33
— Р. Смаль-Стоцький: Шевченківська пом'ятка з портретом Вашингтона	35
— В. Дорошенко: Польський переклад Шевченкового Щоденника	39
— Третій том „Кобзаря” за ред. д-ра Л. Білецького	41
— Нове погруддя Шевченка роботи мистця О. Архипенка	41
— П. О.: З советської Шевченкіяни за 1953 рік	44
5. Summary	44
6. Видання УВАН, присвячені Шевченкові	45

